

KURT LEWİN VE ALAN KURAMI¹

LEWİN'İN ÇOCUK PSİKOLOJİSİ

Çevirenler
Uğur ÖNER

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Psikolojik Hizmetler Bölümü

Aynur EREN GÜMÜŞ

Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Psikolojik Hizmetler Bölümü

Cevirenlerin Notu: İnsan, ancak diğerleri ile birlikte varolabilir. Varoluşunun aracı olan gruplar küçülüp, ilişkiler ağı içtenlik kazandıkça, kişinin psikolojik gereksinimlerini karşılayabilmesinde elde ettiği doyum da artar. Psikoloji ve psikiyatrinin çağımızda gerçekleştirdiği en önemli gelişmelerden birisi de, insanı öncelikle toplumsal bir varlık olarak görmeye başlaması ve bunun uzantısı olarak bireye yardım için grup yaklaşımını güçlü bir araç olarak kullanmaya başlamasıdır. Grup içerisinde geçirilen yaşantılar, bireyin uyum sağlayıcı yollar geliştirebilmesinde, yeni davranış biçimleri deneyebilmesinde, kendisini ve diğerlerini tanıyarak, hem kendisi hem diğerleri ile daha içten ilişkilere girebilmesinde, kendisini gizleme gereği duymadan, içinden geldiği gibi ifade edebilmesinde önemli katkılarda bulunur.

Günümüzde grup yaşantısı ile ilgili çok sayıda kuram geliştirilmekte ve uygulama yürütülmektedir. Grup yaklaşımlarına temel olan **grup dinamiği** kavramını ilk tanıtan kişi olarak **Kurt Lewin**'in geliştirdiği "Alan Kuramı"nın bu çalışmalara katkıları çok önemlidir. Alan kuramı hem felsefe hem de bilimsel yöntemleri birleştiren, biraz karmaşık bir yapıya sahiptir. Lewin, öznel yaşantıları incelemek için Galileo, Aristo ve Comte'dan, matematikten topoloji; vektörlerin fiziksel modellerinden güdülenme; kimya bilimindeki valanstan çatışmalara doğru farklı disiplinlerden yararlanarak yeni bir senteze gitmiştir. Kuramına tam bir bütünlük getirememiş olsa bile, ortaya attığı sorular psikoloji bilimine yaptığı en önemli katkıları oluşturur. Alan kuramı sosyal antropoloji, sosyal psikoloji, çocukluk ve ergenlik psikolojisi ve grup dinamikleri çalışmalarını büyük ölçüde etkilemiştir.

Lewin'in grup dinamiği, grup gerilimi, güç, çatışma, değer kavramları ve alan kuramının diğer önermeleri, bir çok farklı grup yaklaşımı tarafından benimsenmiş ve yaratıcı görüşler için esin kaynağı olmuştur. Kuramının sahip olduğu dinamik yapı, psikanalitik kuram dahil, günümüzde gruplarda uygulanan bir çok danışma kuramları ile benzerlikler sergilemektedir.

Grup yapısı ve dinamiklerini iyi bilmeden etkili bir grup çalışması yapabilmek olanaksızdır. Bunun için diğer kuramların yanında Lewin'in geliştirdiği alan kuramının okunup anlaşılması ayrı bir öneme sahiptir. Türkçe literatürde Lewin'in kuramına ilişkin yeterli bir görüş oluşturmaya yardım edecek kaynakların olmayışı, psikolojik yardım alanında grup yönelimli çalışmalar için önemli bir eksiklik-tir. Bu çevirinin, varolan bu eksikliğin giderilmesine bir ölçüde de olsa katkıda bulunacağına inanılmaktadır.

Lewin, 1932 yılında Amerika'da yeni bir bilim adamı olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Kayıtlar, onu bir çocuk psikoloğu olarak gösterse de, tüm psikoloji alanına yeni bir çok araştırmayla katkıda bulunmuştur. Çocukların hangi yaşlarda, hangi işleri yapabileceklerini, örneğin ne zaman cümle kurmaya başladıklarını, ne zaman cisimleri parmakları ile tutabildiklerini belirlemeye çalışmak yerine, çocukların davranışlarını filme alarak onların taşların üzerine otururken nasıl zorlandıklarını saptamıştır. Bu gözlemleri sırasında çocukların aynı anda hem oturma davranışını sürdürmede hem de nereye oturduklarına dikkat edebilmede zorlandıklarını belirlemiştir. Lewin'in geliştirmiş olduğu kuramlar, gerçekten alışılâgelmişin dışındadır. Çocukların çevreden gelen güçler tarafından olumlu (+) değerlere doğru çekildiklerini ve olumlu değerlere sahip yerlere doğru hareket etme eğiliminde olduklarını ileri sürmüştür. Çocuk "en sevdiği oyuncakı seçti" demek yerine onun davranışını şöyle bir formülle ifade etmiştir: **Fpg1>Fpg2** (**Güçbirey, hedef 1 > Güçbirey, hedef 2**). Böylece Lewin, matematik ve topolojinin, psikolojik kuram dili olarak uygun bir dil olduğunu ileri sürerek, psikologları şaşırtmıştır.

¹ Baldwin L.Alfred (1967).Theories of Child Development. New York: Jonh Wiley and Sons, Inc.Corp. s.85-124.

Lewin'in çalışmaları naif kuramın kavramı ve hipotezleri üzerine, bilimsel bir kuram oluşturmayı hedeflemiştir. Böylece naif kuramın kavramlarını daha bir açıklığa kavuşturarak, bunlar üzerindeki en önemli yenilikçi ilerlemeyi sağlamıştır.

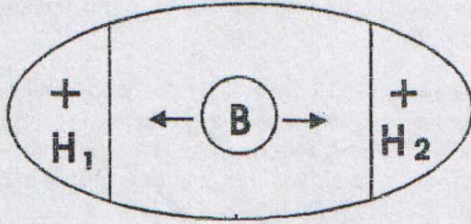
Kurt Lewin, 1890 yılında Almanya'nın Mogilne kentinde doğdu. I. Dünya Savaşı'ndan önce doktoraasını Berlin Üniversitesi'nden aldı. Askerliğini yaptıktan sonra Berlin'e döndü ve 1920'li yıllarda kuramını geliştirme çalışmalarına başladı. Hitler'in Almanya'da güç kazanması üzerine Amerika'ya göç etti ve ömrünün ondan sonraki yıllarını bu ülkede geçirdi. Önce Cornell'e yerleşti, daha sonra Iowa Eyalet Üniversitesine ve en son olarak da MIT'e geçti.

TEMEL KAVRAMLAR

Lewin'in "insan davranışı kuramının" yapısını anlatabilmek için, öncelikle bu kuramın kendine özgü bazı kavramları üzerinde durmak gerekir.

Yaşam Alanı

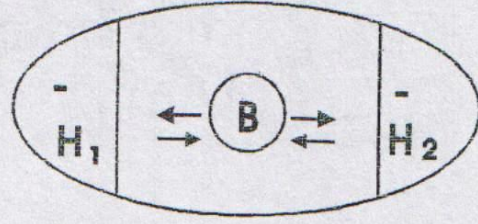
Bazı psikolojik çatışma problemlerini çözümleyebilmek amacı ile Lewin, Şekil-1'de gösterildiği gibi, ortaya bir çatışma örneği koymuştur.

Şekil-1. Lewin'in istenen iki seçenek arasındaki çatışmayı (yaklaşma-yaklaşma) göstermesi.

Bu tür bir çatışmada bireyin karşılıklı birbirlerini dışlayan iki amacı vardır; birey bunların birinden vazgeçmeden diğerine erişemez. Şekil-1'de, B ile gösterilen daire, bireyi gösterir; birey üç bölgenin tam ortasında yer alır. Buradaki bireyin sol ve sağdaki bölgeler ise, H1 ve H2 ile gösterilen iki hedef bölgesidir; + işaretler olumlu değerleri ifade eder. Bunlar, bu iki bölgeyi ulaşılmak istenen hedef olarak belirlerler. Ok işaretleri ise, bireyi iki hedefin bulunduğu iki bölgeye doğru çeken güçlerdir. Bölgelerin karşılıklı birbirlerini dışlama özelliği nedeniyle bu bölgeler birbirlerinden ayrı olarak gösterilmiştir. Eğer birey (B), bölgelerden birine doğru ilerlerse, diğerinden zorunlu olarak uzaklaşması gerekmektedir.

Lewin, bu çatışma türüne zıt, ikinci bir çatışma türünü Şekil-2'de vermektedir. Burada birey (B), iki olumsuz (-) ya da hoş olmayan seçenektan birini seçmeye zorlanmaktadır.

Şekil-2. Lewin'in, hoş olmayan iki seçenek arasındaki çatışmayı (uzaklaşma-uzaklaşma) göstermesi.

Bu iki örnek bize, Lewin'in sorunlara genel olarak bakış açısını ve kuramının en ünlü kavramlarını sunmaktadır.

Bu üç bölgeyi içine alan ve oval bir şekil içerisinde gösterilen alana yaşam alanı denir. Lewin yaşam alanını; belirli bir zamanda bireyin davranışlarını belirleyen tüm olguların toplamı olarak tanımlar. Lewin, herhangi bir davranışı çözümleme ve açıklama işini, bireyin yaşam alanının, davranış anındaki sözel, görüntüsel ya da sembolik terimlerle betimlenmesi olarak görmektedir.

Yaşam alanı kavramının, bireyin yaşamındaki tüm olguları içerdiği kabul edilir. Ancak Lewin'e göre bu doğru değildir; yaşam alanının sınırlı olduğunu ve yalnızca söz konusu davranışa ilişkin olguları içerdiğini ileri sürmüştür. Örneğin, maça gitmekle sinemaya gitmek arasında bir çatışma yaşayan bireyin bundan farklı olarak annesiyle ilgili anıları, geleceğe ilişkin umutları ve dünyanın geleceğiyle ilgili kuşkuları olabilir. Ancak tüm bunlar, bireyin o andaki davranışını etkilemiyorsa, yaşam alanı içerisinde belirtilmezler ya da yer almazlar.

TARİHSEL NEDENSELLİK / SİSTEMATİK

NEDENSELLİK: Yaşam alanı, yalnızca o andaki davranışla doğrudan ilgili olguları içerir. Bu tanımla Lewin, geçmişteki olayların hiç bir zaman doğrudan yaşam alanı içerisinde yer almadıklarını, yalnızca o andaki davranış üzerindeki dolaylı yansımalarıyla yaşam alanı içerisinde yer alabileceklerini belirtmiştir. Örneğin, maça gitmekle sinemaya gitme arasında bocalayan genç, seçimini basketbol maçına gitmekten yana yapabilir. Çünkü, kendisi ufak bir lig takımı olan bir kasabada yetişmiştir, belki de babası bir zamanlar bu takımın oyuncusu olmuştur ya da kendisi bir zamanlar okul takımında oynamıştır. Tüm bu olaylar genç adamın yaşadığı çatışmayla ilişkisiz değildirler. Ancak tüm bunların etkisi, bir basketbol maçı seyretme bölgesinin olumlu (+) bir güç kazanmasıyla kendini göstermekte ve özetlenmektedir.

Lewin, tarihsel nedensellik ile sistematik nedenselliği birbirlerinden ayırmıştır. Sistematik nedensellik, davranışla eş zamanlıdır ve davranışı açıklamak için yeterlidir. Bu duruma farklı bir alandan örnek verebiliriz. Bir oltanın misinasının gücünü yani o anda misinanın kopup kopmamasını

o anda oltaya takılan balığın çekiş gücü belirler. Misininan gücü belki de uygun olmayan hava koşullarında bırakılmış olmaktan, daha önceki fırlatılmalarındaki zedelenmelerden, sayısız bir çok olaydan etkilenmiş olabilir. Fakat tüm bu geçmiş olayların sonucu, misininanın şu andaki gücüne yansımakta ve balığın bu noktada misinayı koparıp koparmamasının belirleyicisi olmaktadır. Böylece Lewin, yaşam alanının yalnızca o andaki davranışla eş zamanlı olguları içerdiğini belirtmiştir. Çünkü tüm geçmiş olaylar, şu anda sadece kendi temsilcileri yolu ile davranış üzerinde etkili olabilirler.

Lewin, ayrıca, geçmişteki olgular gibi, şu anda da var olan bir çok olgunun, davranışla doğrudan ilişkili olmadığını belirtmiş ve böylece bunların da yaşam alanında gösterilmemeleri gerektiğini ileri sürmüştür. Yukarıda verilen maça gitmekle sinemaya gitme arasında bocalayan genç örneğine dönelim, profesyonel basketbol kulübünün tümü, takımın oyun sistemi, oyuncuların klupleri olan anlaşmaları, v.s. tüm bunlar eş zamanlı olgulardır. Ancak bunlar yine yukarıdaki örnekteki genç adamın yapacağı seçimle yalnızca dolaylı olarak ilişkilidir. Lewin, bu tür olguların psikolojik olmadığını ve yaşam alanının dışında kalmaları gerektiğini söylemiştir. Ancak, bu olguların yaşam alanında "basketbol seyretme" bölgesinde temsil edileceğini eklemiştir. Böylece, "yaşam alanı" davranışla biraz ilişkisi olan her hangi bir olguyu içermek yerine, yalnızca şu anda davranışı doğrudan etkileyen olguları içerir.

ARİSTO MANTIĞINA UYGUN OLAN VE UYGUN OLMAYAN AÇIKLAMA: Lewin'in yaşam alanı betimlemesindeki bir diğer nokta da, olgu (fact) sözcüğünün taşıdığı gizli anlamdır. Lewin, yaşam alanının, bireyin davranışını belirleyen olguların tümünü kapsadığını söyler ve davranışın nedenlerinin somut olgular olması gerek-

tiği üzerinde ısrar eder. Bu görüşün iki yönü vardır: Birincisi, bir yandan diğer kuramcılar tarafından yapılan, davranışla ilgili açıklamaları dışlarken, bir yandan da diğer kuramcılarının davranış üzerindeki etkisini görmezden geldikleri "güç" gibi kavramları olgu olarak sınıflandırarak önemli bir konuma oturtur.

Lewin, ilk çağlarda bilimsel çalışmalarda yer alan bir noktayı tartışmaya açmıştır. Bu da bir fenomenin yalnızca onu sergileyen belirli bir tipteki olaya (event) bağlı kalınarak açıklanmasıdır. Örneğin, eğer Robin kuşunun belirleyici özelliklerinden birisi o türün kırmızı göğüslü olması ise, Robin olduğu için kuşun kırmızı bir göğüsü var demek, bir açıklama değildir. Bir tavuğu boğazlayan bir kurdun yaptığı işi, onda var olan "öldürme iç güdüsü"nden ya da bir kimsenin başka bir kimseyle kavga etmesini onun saldırganlığından kaynaklandığı gibi açıklamalara Lewin, **Aristo mantığına göre yapılan açıklamalar** demmiştir.

Bu yaklaşımdan, bilimde bu tür açıklamaların yararlı olmadığı anlamı çıkarılmaz. Salırganlık kavramı, bir kimsenin kolayca düşmanlaşabileceğini belirtir. Ancak, böyle bir kimsenin, bir kavgaya girişmesini ve kavga etmesini, onun saldırgan bir kişi olması ile açıklamak yeterli değildir. Daha yeterli olabilecek bir açıklama ise, bu birey için başat olana boyun eğmenin olumsuz (-) değer taşıdığı ya da başkalarını incitmenin onun için olumlu (+) bir değer taşıdığı biçiminde olabilir. Kısaca söylemek gerekirse, Lewin için anlamlı olan açıklama, o andaki durumun dinamiğinde yatmaktadır.

Lewin'in tartışmalarının çoğu, onun "neden olma (causation)" sözcüğüne verdiği anlama dayanır. Lewin, "neden olma" kavramının kullanılabilmesi durumları daha sınırlı olarak belirlemiştir. Ancak bazı nedensel ifadeleri, diğerlerinden ayırt etmek için belirli ayrımlar ileri sürmüştür⁴.

⁴Lewin, somut nedensel açıklamayı ve kuramına ilişkin diğer görüşlerini, önce fizik bilimindeki kavramlarla örneklendirmiş, sonra da psikolojiye uyarlamıştır. Lewin'in kuramının belli özellikleri, somut nedensel açıklamalarına ilişkin inancını destekler niteliktedir. Buna örnek olarak, kuramsal açıklamaları ile ilişkisiz gibi görünen "gaz yasalarını" vermiştir.

Belli bir ısıda ve basınçta gazın bir hacmi vardır. Bu genel bir gaz yasasıdır. Eğer gaz bir metal kutuya doldurulur ve ısıtılırsa, basınç artmaya başlarken gazın eski hacminde küçülme olur. Isı iyice arttırıldığında artan basınca bağlı olarak gazın hacmi iyice küçülür. Isının tekrar azaltılmasına bağlı olarak basınç azalır ve hacim de iyice büyür. Bu durumda basınç, sıcaklık ve hacim boyutlarından herhangi ikisi değiştiği zaman, diğer bir boyuttaki değişme de doğru olarak tahmin edilebilir. Buna gazın davranışı kuramı denir. Ancak bunun dışında gazın davranışının somut olarak açıklayıcı bir teorisi daha vardır. Bu da gazın moleküler kuramıdır. Bu kuramın basit bir anlatımına göre, bir gaz hızlı bir biçimde hareket eden moleküllerden oluşmuştur. Tıpkı bir kavanozun içinde değişmez bir hızla hareket eden çok sayıda arılar gibi. Bu moleküller, sürekli birbirleriyle ve metal kutunun yüzeyleri ile aynı kararlılıkta çarpışırlar. Bu çarpışmayla metal kutunun yüzeylerine küçük bir miktar güç uygularlar. Her bir molekülün oluşturduğu bu gücün toplamı basıncı oluşturur. Bu moleküller her tarafa eşit dağıldıklarından, çarpma sayısı dolayısıyla basınç her tarafta eşittir. Eğer birden bire ısı artırılır ve hacim de birden küçülürse, molekül sayısı yine aynı sayıda olmasına rağmen, daha küçük bir alanda sınırlanır. Bu da her bir molekülün çarpma hızını artırarak, duvara uyguladıkları gücü, yani basıncı artırır.

Bu moleküler kuram, genel gaz yasalarından farklı olarak gazın davranışının somut bir açıklamasını içerir. Gazın davranış kuramı ile moleküler kuram birbirleri ile tamamıyla uygun açıklamalarda bulunsalar da kuramların türü birbirlerinden farklıdır. Moleküller somut objelerdir ve bu açıklama ile metal kutu içinde tam olarak ne olduğunun somut bir açıklaması yapılır. Oysa diğer açıklama tamamıyla imgeseldir. Bu noktada betimleme (description) ile açıklama (explanation) kavram-

Lewin, bazı kavramları somut olmadıkları için dışlamış; ancak güç, değer ve gerilim gibi pek de somut kabul edilmeyecek kavramları kuramına almıştır. Bu tutumuyla, fizik bilimini izlemiştir. Fizik bilimi güç kavramı ile ilgili etmenlerle ilgili kuramlar oluşturmada büyük ilerlemeler göstermiş ve bunları çeşitli fiziksel olaylar arasındaki nedensel zincir halkaları olarak kullanmıştır. Örneğin, bir manyetik alan düşünelim. Bu alan içersinde duran bir iğne üzerine yöneltilmiş bir güç vardır; buradaki alan, güç ve iğne eşit derecede somut olgulardır. Lewin bu stratejiyi aynen psikolojiye uygulamış ve bu tür kavramların, insan davranışını açıklayan kuramların daha yeterli ilerlemeler kaydetmesi açısından, çok önemli olduğunu ileri sürmüştür. Lewin'in ileri sürdüğü bu kavramların, önemli kavramlar olarak kabul edilip edilmeyeceğini bir yana bırakıp, bu hipotetik kavramları ısrarla ileri sürmesi ve tanıtmamasının, son zamanlarda kuramcılar tarafından giderek artan bir ilgiyle kabul edilmesine katkıda bulunduğunu kabul etmek gerekir. Modern psikoloji kuramlarındaki birçok kavram, hipotetik olaylardır. Bunlar davranışın doğrudan gözlenebilen nedeninden hareket ile, davranışa giden mekanizmaları betimlerler.

Lewin, yaşam alanını oluşturan olguların tümünü, bireyi betimleyenler ve çevreyi betimleyenler olmak üzere iki geniş sınıfa ayırmıştır.

Psikolojik Çevre

Şekil-1 ve 2'de gösterilen psikolojik çatışmaya bakacak olursak, burada yaklaşık olarak her şey, psikolojik çevrenin bir parçası durumundadır. Bu şekillerdeki B noktasında gösterilen bireyin işlevleri, bu çevre içerisinde bulunan birey için bir başvuru oluşturur. Daha sonra bu çevre içerisindeki bireyin davranışları ayrıntılı bir biçimde ele alınacak.

Genel olarak belirtilecek olursa, psikolojik çevre, bireyin içerisinde yaşadığı fizik çevrenin, bir zihinde temsil edilmiş halidir. Ancak psikolojik çevre, fizik çevreden önemli bir yönü ile farklılaşır. Psikolojik çevre, dış çevrenin bireyi ne derece etkisi altına aldığına ya da onun davranışını nasıl belirlediğini gösterir. Örneğin, fizik çevrenin birçok yönü, birey farkında olmadığı için, onun üzerinde psikolojik bir etkiye sahip değildir. Bu tıpkı varlığının farkında olunmayan bir hazinenin, ayağımızın altında gömülü olmasının bizim davranışımızın üzerinde en ufak bir etkisinin olmamasına benzer. Öte yandan, eğer bir arkadaşımın bana düşmanca duygular beslemekte

olduğu inancındaysam, onun bana gerçekten düşman olup olmaması fark etmez, bu inanç benim davranışımı yoğun bir biçimde etkileyebilir.

Açıkça belirtmek gerekirse, her kuram davranışın dış dünyadaki olaylardan etkilendiğini kabul etmek zorundadır. Aynı zamanda açık olan bir başka nokta da, davranış üzerinde farklı olguların farklı oranda etkili olduğudur. Bu sorunu ele almanın bir yolu da, psikolojik çevrenin gerçek dış çevrenin bir görüntüsü olduğunu; ancak bunun dış çevrenin ne tıpa tıp aynısı, ne de tamamen gerçeği olmadığını kabul etmektir.

PSİKOLOJİK ÇEVRE / GÖRÜNGÜSEL ÇEVRE: Bazı psikologlara göre, psikolojik çevre, bireyin algıladığı ya da var olduğuna inandığı çevre olarak tanımlanmıştır. Görüngüsel çevre kavramı ise, bazen bu anlamı belirlemek için kullanılmıştır. Bu tür görüngüsel bir çevre, bireyin özel yaşantısının (private experience) bir parçasıdır. Naif kuramın tartışırken, psikolojik bir kavramın özel yaşantı kavramı biçiminde betimlenmesine ciddi bir biçimde karşı çıkılır. Ancak birçok psikoloğa göre, psikolojik çevrenin görüngüsel çevre olarak tanımlanması gerekli görünmektedir.

Lewin büyük bir özenle, psikolojik çevreyi bireyin bilincinde olduğu görüngüsel dünya olarak tanımlamaktan kaçınmıştır. Bunun yerine psikolojik çevreyi, davranış üzerindeki etkisi çerçevesinde tanımlamıştır. Bu tanımla, psikolojik çevrenin tüm parçaları bireyin davranışını etkiler ve böylece davranışı etkilediği için psikolojik çevre, dış durumların bir betimlemesi olur. Lewin'e göre özel yaşantı ya da bilincinde olmayla ilgili bir sorun ortaya atmaya gerek yoktur. Örneğin, manyetik alanın, bir parça tahtanın üzerinde hiç bir etkisi olmadığı gibi. Oyleyse bir parça tahta için manyetik alan etkili bir çevre değildir. Böyle bir kavram, onunun çevresini algıladığını ya da bilincinde olduğunu varsayamaz.

Lewin, psikolojik çevreyi, bu şekilde açıklayarak, bundan yararlanmaya çalışmıştır: Dünyayı birey için var olduğu biçimiyle tanımlarken, aynı zamanda bu kavramın tanımlamasından katı davranışçı yaklaşımını da korumaktadır.

Bazı yönlerden Lewin, benzeri diğer kuramcılardan daha radikaldir. Çünkü kuramını sunarken, kendi sunumuna, fizik çevreyi açıkça katmamıştır. Lewin'e göre, psikolojik çevrenin fizik çevre ile hiç bir özel ilişkisi yoktur. Bir anlamda da bu kuram, dış dünya olmasa bile bireyin işlevde bulunabileceğini belirtir.

ları arasındaki farka da dikkat çekmek gerekir. Genel gaz yasaları betimlemeyi (description) yani herbir özelliğin diğerlerinin etkisi ile nasıl değiştiğini ve doğru tahminlere nasıl olanak verdiğini tanımlar. Moleküler kuram ise genel gaz yasalarını açıklar (explanation).

Lewin, gazın moleküler kuramında olduğu gibi insan davranışının somut bir açıklamasını yapmaya çalışmış, nedensellik yüklemesini bu somut açıklamalara bağlamıştır.

Her hangi bir şeyin varlığı psikolojik çevrede anlatım bulursa davranışı etkiler; eğer bu şey, anlatım bulmazsa davranışı etkilemez. Bu nedenle davranışın psikolojik açıklaması için fizik çevrenin kullanılması uygun değildir. Bu kuram, gerçeğin bir resmi olarak, psikolojik çevrenin doğru ve yanlış görünümü arasında bir ayırım yapmaz. Lewin doğal olarak, fizik nesnelerin, bazı algısal süreçlerle psikolojik olarak anlatım bulduklarını kabul etmiş ve bu algısal sürecin, nasıl işlediğini, nesnelerin durumlarına göre nasıl algılandıklarını ve insanlar için nasıl bir psikolojik önem taşıdıklarını anlamının önemli olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Lewin kuramını oluştururken, algısal süreci görmezlikten gelmiş ve bunun incelenmesini, özellikle algı sorunuyla uğraşan psikologlara bırakmıştır.

DAVRANIŞ TANIMLAMASI: Lewin kuramını, çok katlı bir biçimde psikolojik çevre üzerine kurduğu için, davranışı, mantıklı olarak kendine özgü bir biçimde tanımlamak zorunda kalmıştır. Bu kurama göre davranış, fiziksel bir etkinlik değildir, yalnızca psikolojik çevredeki bir değişikliktir. Eğer birey bir sorun üzerinde düşünür ve daha önce erişmediği hedefe nasıl ulaşabileceğini görürse, bu etkinlik onun psikolojik çevresini değiştirmiş olur. Bu noktada, çevre bireyin davranışı üzerinde daha önce olduğundan daha değişik bir etkiye sahip olacaktır. Çevredeki bu değişiklik bir tür davranıştır.

En yaygın biçimiyle psikolojik çevre, gerçek fiziksel etkinlikle değişir. Birey, hedefinden uzaklaşır; harekete geçer ve hedefe ulaşır. Bireyin durumu ve davranışı, tam olarak onun psikolojik çevresine yansıtıldığı sürece, onun psikolojik çevresi, davranışlarının bir sonucu olarak değişecektir. Bu tür bir değişim, Lewin'in davranış tanımına uygundur. Ancak bu değişim fizik çevredeki bir değişim olmayıp psikolojik çevredeki bir değişimdir. Bir kimse hedef olarak belirlediği boş hayal (delusion) olan hedefine erişemediğinde de acı çekebilir; böyle bir durumda da bu kimsenin psikolojik çevresi değişmiş olacaktır ve Lewin'in davranışa yüklediği anlama göre, birey davranışta bulunmuş olacaktır.

Aslında bu tür bir betimleme gerçekten mantıklıdır. Psikologların, boş hayallerin (delusion) nedenleriyle ilgilenirken, onların fiziksel hareketler üzerindeki etkileriyle de ilgilenmeleri gibi. Doğal olarak bir insanın inançlarının boş hayal olması ya da olmaması arasında fark vardır. Bu tam olarak psikolojik çevrenin tıpa tıp fizik çevrenin bir görünümü, bir anlatımı olup olmasına benzer. Bununla birlikte psikolojik çevredeki tüm değişimler, psikolojik kuramla açıklanması gereken görüngülerdir ve bunlara rahatlıkla davranış diyebiliriz.

Davranışın bu genişletilmiş tanımı içerisine, diğer bütün önemli psikolojik etkinlikleri de koy-

mamıza izin verir. Bir kimsenin ülkesine olan bağlılığının değişip bir başka ülkeye yönelmesi, hiçbir fizik etkinlikle belirtilmeyebilir. Ancak bu, ilgilenilmesi gereken bir tür psikolojik davranıştır. Ona erişmek için harcanan uzun çabalardan sonra bir kimsenin umularından vazgeçmesi de bir tür davranıştır. Buna benzer olarak bir insanın umudunu yitirmesi ya da yeni umutlarla dolup taşması, başka bir kimse ile ilgili görüşlerini değiştirmesi ya da birisine kızması, tüm bunlar böylesine genişletilmiş bir tanım içerisinde ele alabileceğimiz davranış türleridir.

LEWIN'İN KURAMINDA PSİKOLOJİK YASALARIN DOĞASI: Lewin'in kuramında açıklanan psikolojik yasalar fiziksel bir uyarıcıya gösterilen açık davranışsal tepkilerle ilişkili değildir. Bu yasalar, daha çok, psikolojik bir yapının, kendi içsel dinamiklerinin baskısı altında nasıl olup da kendiliğinden değiştiğini kestirebilirler. Bu yasalar, fizikteki sarkaç (pendulum) yasalarına benzerler. Bu sarkaca verilen güçle, sarkacın tepeden serbest bırakılınca sallanacağını, kestirilebilir bir dizi harekette bulunacağını ve sonuç olarak da durağan bir konuma geleceğini önceden kestirebiliriz. Psikolojik bir çevrede hedef bölgesinde yer almayan bir kimse, sallanmakta olan bir sarkaç gibidir. Yolunda bir takım engeller bulunmadığı sürece, bireyin içerisinde bulunduğu psikolojik çevresi, hedef bölgesine ulaşmaya kadar, önceden kestirilebilir değişimlere eğilimlidir. Lewin'in koyduğu yasalar, işte bu psikolojik çevrenin yapısındaki değişimleri kestirebilmeye yarar. Psikolojik yapıdaki bu değişime, açıkça ortaya konulan fiziksel bir hareketin eşlik edip etmediği psikoloji alanının ilgi odağıdır. Ancak, Lewin'in yasaları bununla ilgilenmez.

GEOMETRİK TASARIM: Lewin'in kuramındaki, psikolojik çevrenin kendisine özgü olan yönü, bu çevrenin geometrik bir dille anlatılmasıdır. Naif kuram çerçevesi içerisinde geometrik görünümün kullanılabilmesi olanaklıdır. Örneğin arkadaşlıklar "yakınlık" olarak, soğukluklar "uzaklaşma" olarak tanımlanabilir. Bir sorunun çözümlenmesi sırasında "çözüme yaklaşma", "doğru yolda olma" gibi sözler kullanırız. Bir çok psikolog hoşlanmamayı ya da nefret etmeyi "geri çekilme" olarak tanımlarlar.

Lewin'in kuramında kullanılan geometrik anlatım mecazi anlamda kalmaz, insan davranışının gerçek bir matematiksel anlatımıdır. Bu anlatımda davranış, geometrik bir mekan içerisinde bir hareket olarak tanımlanır. Bir çok hareket gerçekten fiziksel bir alanda yer değiştirmek anlamına gelir. Ancak, bir sınavı geçmek, doktor olmak, patronun kızıyla evlenmek ya da bir kitap yazmak gibi davranışlar kendi içlerinde fiziksel bir hareketi içerseler de, bunlar

doğrudan fiziksel hareketler olarak tanımlanamazlar. Bu tür davranışların geometrik tanımları, davranışın amaç yönelimli oluşuna temellendirilir. Davranış, bazı hedeflere erişmek için bir araç olup, belirlenmiş bir mekan içerisinde hedef yönünde yapılan bir hareket (yer değiştirme) gibi gözlenir.

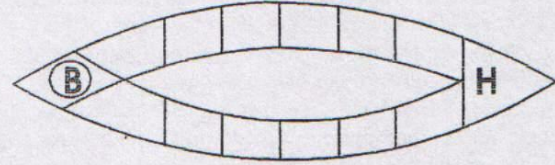
Bu soyut geometriye dayalı anlatım ayrıntılı olarak tanıtmaya sıra geldiğinde, basit fizik mekanını betimleyebilen Öklid Geometrisi'ne (Euclidian Geometry) ait birçok kavramın uygulanabilmesinin, güç olduğunu görürüz. Örneğin, bir hareketin bir hedefe doğru olduğunu ya da hedeften uzaklaştığını algılayabiliriz. Ancak Lewin, bazı etkinliklerin bir hedefe ulaşmakla ilgili olmayabileceğini düşünerek, bu etkinliklerin bireyi ne hedefe yaklaştırıcı ne de ondan uzaklaştırıcı olduğunu belirtmiş ve böylece de hiçbir geometrik anlam taşımayacaklarını ileri sürmüştür.

Soyut bir geometri türü olarak adlandırılan topoloji, Lewin'in keşfettiği gibi matematiksel açıklamalar için yeterlidir; ancak, insan davranışının geometrik açıklamaları için daha bir çok değere gerek duyulmaktadır. Topolojide yalnızca, mekan genişletilse ya da bozulsa da değişmeyecek olan değerler tanımlanmaktadır. Bu nedenle de buna bazen lastik levha geometrisi de denir. Uzaklıklar, açılar, şekiller bozulan mekanlarda korunamazlar. Eğer lastikten bir levha üzerine düz bir çizgi çizilip üzerine A, B ve C gibi üç nokta işaretlense, B, A ile C arasında olsa ve lastik sündürülse, A ile B ve A ile C arasındaki uzaklıkları kolayca değiştirebiliriz. Lastiği eğip bükerek de bu düz çizgiyi bozabiliriz. Ancak bu lastiği her ne kadar bozsak da (levhayı yırtmadıkça) C noktasını, bu noktaları birbirlerine bağlayan çizgi üzerinde A ile B'nin arasında bir yere koyamayız. Eğer ortak bir sınırı paylaşan iki bölge bu lastik levhanın üzerine işaretlenirse lastik levhayı sündürerek, bölgeleri birbirlerinden ayırmak olası değildir. Ancak yalnızca bu bölgeler arasındaki sınır kısaltılıp ya da uzatılabilir. Komşuluk ve iki nokta arasında bulunmak gibi değerler topolojiktir. Çünkü, bunlar sündürülme ya da mekanın bozulmasıyla değiştirilemezler.

Topoloji, insan davranışının bir çok yolla açıklanmasına uygun gibi görünmektedir. Eğer bir bireyin, bir noktadan hareket ederek bir hedefe ulaşmak için arka arkaya sıralanmış üç etkinliği yürütmesi gerekirse, bunları başlangıç noktası ile hedef bölgesi arasında kalmak üzere, üç bölge olarak belirtebiliriz. Sahip olduğumuz basit düzeydeki bilgilerle bu bölgelerin birisinin diğerlerinden daha büyük olduğunu söyleyemeyiz. Bu sıralanma, yapının topolojik bir özelliğidir.

Başlangıçla sonuç arasında yer alan bölgeler sayılabilir; bu bir topolojik "uzaklıktır". Eğer başlangıçtan hedefe yönelik iki ayrı yol olsaydı ve bu

yollardan birine başladıktan sonra bir diğerine geçiş olanaksız olsaydı, bu yapı Şekil-3'deki gibi bir görünüme sahip olacaktır.

Şekil-3 Hedefe giden iki ayrı yolun topolojik yapısı.

ÇEVRENİN YAPISI: Lewin'in kuramında psikolojik çevre geometrik kavramlarla betimlenmiştir. Öncelikle söylemek gerekirse bireyin çevresi bölgelerden oluşmaktadır. Her bir bölge, değişik hedeflerle, çeşitli psikolojik olaylara uygun düşmektedir. Bazen bir "bölge" bireyin bir etkinliği ile ilgilidir; Bazen de bir dizi bölge, etkinliklerin sonucu ile ilgili olarak çizgisel bir dizi oluşturarak düzenlenmiştir. Eğer birey bir etkinlikten diğerine, hiçbir engellemeyle karşılaşmadan geçiş sağlayabiliyorsa o iki bölgenin birbirleriyle komşu olduğu söylenebilir.

Bazen bir bölge bireyin başına gelen bir olayla ilgilidir. Örneğin, bireyin "aşağılanmış" ya da "yüceltilmiş" olmasıyla ilgili bir bölge oluşabilir. "Tehlike" ile ilgili bir bölge de olabilir. Tekrar bu iki bölgenin komşu olabilmeleri (komşulukları), bireyin hiçbir engelle karşılaşmadan bir durumdan, bir ötekine geçiyor olabilmesine bağlıdır.

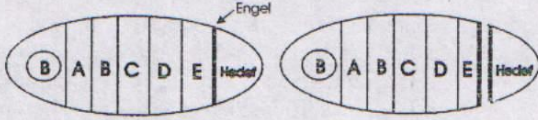
Bazen bölgeler, bireyin bir grubun üyesi olduğunu belirtmek için kullanılırlar. Bireyin ordu- dan çıkartılma süreci ve artık bir sivil olması, belki de birçok ara bölgelerden geçerek, bir bölgeden diğer bir bölgeye hareket etmesi olarak düşünülebilir. Ya da bir bireyin, bir ülkeye olan bağlarını kopararak bir başka ülkeye bağlanması bir yer değiştirme, bir bölgeden bir başka bölgeye hareket etmenin işareti olarak sayılabilir.

Bölgeler bazen de fizik alanlarla ilgili olarak oluşurlar. Bölgelerin belli yapılarının incelendiği bir çok deney durumunda, fiziksel çevrenin en basit betimlenmesiyle, bu bölgelerin birbirleriyle belirli bir biçimde bağlanmış olan gerçek bölmeler olduğu söylenebilir.

Birey bir etkinlikte bulunduğu ya da bulunduğu bu etkinlikten acı duyduğunda, genellikle o bölgeyi tanımlayan ölçütü karşıladığından, bireyin "belirli bir bölgede" bulunmakta olduğu söylenebilir.

Birey bir bölgeden diğerine bir üçüncü bölgeyi aşmadan geçiş yapabiliyorsa, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu iki bölge birbirlerine komşudur.

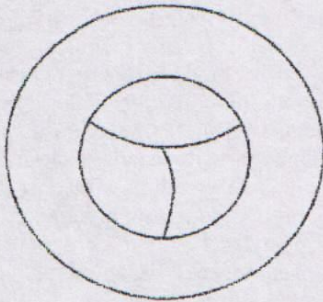
Öte yandan bireyin bir bölgeden diğer bir komşu bölgeye geçebilmesini önleyen bir engel olabilir. Bazen, bu engeli, bir bölgeden diğer bir komşu bölgeye geçişi önleyen bir tıkaç olarak tanımlamak yeterli olurken, bazen bu engeli bir bölge ile diğer bölge arasında bir bağlantının bulunmaması biçiminde tanımlamak daha uygun olur (Şekil-4). Bu her iki şekilde belirtilen bu durumlar, hareket edebilmenin olanaksız olduğunu göstermektedir.

Şekil-4 Engelin iki biçimde gösterilmesi

A'dan B'ye, B'den C'ye, C'den D'ye, ve D'den E'ye olmak üzere, uzayıp giden bölgelerden komşuya geçişin olduğu bir dizi adımdan oluşan davranış dizgesine bakarak, A'dan E'ye "yol" olduğunu söyleriz. A ile E'nin komşu olmasına gerek yoktur, ancak, arada bulunan ara bölgeler, bireyin, A ile belirtilen etkinlikten, E ile belirtilen etkinliğe geçişine izin verirler. Birey A, B, C, D ve E bölgelerindeki etkinliklerini başarılı bir biçimde sürdürerek ilerlerse, bu bireyin A'dan E'ye uzanan yolda "hareket etmekte" ya da "yer değiştirmekte" olduğunu söyleyebiliriz.

Bölgelerin düzenleniş biçimi, bireyin bu durumda, olası davranışlarının bir betimlemesidir. İki bölge birbirlerinden çok uzak olabilir ve birey, yolunu engelleyen birçok ara bölgeden geçmeksizin, bir bölgeden ötekine geçemez. Buna karşılık, bazen de bölgeler, her bölge tüm diğer bölgelerle komşu olacak şekilde düzenlenmiş olabilir (Şekil-5).

Şekil-5 Bölgelerin iç-içe girmiş bir biçimdeki düzenlenmesi.

Psikolojik çevrede, bölgelerin bu biçimde düzenlenmesine "bilişsel yapı" denir.

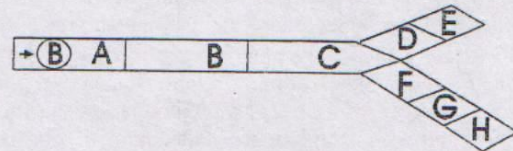
Çevrenin Dinamiği

Bilişsel yapıda, birey bir bölgeye yerleşmiş olup (Şekil-5) hareket ediyor ya da etmiyor olabilir. Lewin'in kuramındaki dinamik yasaların amacı, bireyin ne zaman hareket edeceğini ve eğer bir harekette bulunursa da, bunun hangi bölge üzerinden, hangi bölgeye doğru olacağını önceden kestirmektir.

PSIKOLOJİK GÜÇLER: Lewin açıklamasını sürdürerek, çevrede psikolojik güçlerin var olduğunu kabul etmiştir. Bireyin bir bölgeden diğerine olan hareketi; birinci bölgeden ikinci bölgeye doğru yönelmiş olan bireyin üzerindeki güç olarak açıklanmıştır. Her güçte 1) başlangıç noktası, 2) yeğlilik (strength) ve 3) yön, etmenlerinin bulunması gerekir. Bu güçlerin varlıklarının tek başlarına bir anlamı yoktur. İnsan hangi durumlarda güçlerinin ortaya çıkacağını ve bunların hangi yönde işleyeceğini bilmelidir.

Ancak güçlerin ortaya atılması ilginç sorunlar ortaya çıkarmıştır. Örneğin, bireyi davranışa yönlendirecek hiçbir gücün bulunmaması, eşit güce sahip karşıt güçlerin, birbirlerini götürmesi ya da aşılması olanaksız bir engelin bireyi bölgeyi terketmekten alıkoyması nedeniyle hiçbir hareket olmayabilir. İşte bu farklılıklar, çatışmalarla ilgili çalışmalarını başlatmıştır.

İkinci bir görüş, iki ayrı psikolojik gücün zıt yönlerde değil de, farklı yönlerde olması durumundan kaynaklanmaktadır. İki psikolojik gücün birbirine zıt değil de yönlerinin farklı olması, bireyi her ikisinde de bir sonuca varmaya itebilir. Aynen fizikte bir yatay bir dikey gücün birleşerek 45 derecelik bir açıda, bir güç üretmeleri gibi. Ancak bu tür bir duruma uygun psikolojik örnekler bulabilmek pek de kolay değildir. Hatta böylesi bir durum var olmayabilir de. Bununla birlikte bu görüşler, kuramsal bir kavramın ileriye yönelik araştırmalara nasıl yol açtığını göstermektedir. Eğer kuram iyi düzenlenmiş bir kuram ise, ileri sürdüğü görüşler, ampirik olayların betimlenmesine olanak sağlar. Eğer buna olanak sağlanmıyorsa, kuramın yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Şekil-6 Bireyi hedefe doğru hareket ettiren güçler.

Bu sorunu açıklayabilmek için, Şekil-6'da gösterilmiş olduğu gibi, bir bilişsel yapı olduğunu

düşünelim. Diyelim ki; A bölgesinde bulunan bir bireyin hedefi E bölgesidir. Öyle ise A bölgesinde bulunan bireyin üzerindeki güç onu E bölgesi yönüne doğru gitmek üzere etkilemektedir. Açıkça görülmektedir ki, birey doğrudan A bölgesinden E bölgesine gidemez. Kurama göre bireyin ne yapacağı kestirebiliyorsa bireyin, A'dan E'ye nasıl gidebileceği de kestirilebilir. Şu açıktır ki birey önce B bölgesine hareket edecek sonra B'den C'ye sonra D'ye sonuç olarak da E bölgesine gidecektir. A bölgesindeki güç bireyi E yönüne doğru çektiğinden ilk olarak hareket, A bölgesinden B bölgesine olacaktır. Lewin, A'dan E'ye olan yönelimi A'dan E'ye ulaşım için atılan ilk adım olarak açıklamıştır. Başka bir deyişle, E bölgesine yöneltilmiş olan gücün bireyin üzerindeki etkisi, onun A bölgesinden B bölgesine doğru hareket etmesini sağlamıştır.

Bu oldukça açıktır ve fizikteki güçlerin kullanımına uygundur. Örneğin yer çekimi, merkezi dünyanın tam merkezinde olan bir güç alanıdır. Bu güç, kitleler üzerinde bir hareket yaratabilir. Bir kayanın yuvarlanmasında dünyanın merkezine doğru çeken bir yerçekiminin mi yoksa, aynı miktarda ve aynı yönde olan başka bir manyetik gücün mü etkili olduğunun ayırımı yapılamamaktadır. Yön yalnızca yöresel (locally) olarak (sürtünmenin olduğu zeminin özellikleri, rüzgarın şiddeti vs.) belirlenmektedir. Oysa nesnenin üzerinde var olan ve güç alanının merkezi olabilecek mesafeyi belirleyebilen yöresel güç ile ilgili bir açıklama bulunmamaktadır. Yön kavramını yöresel olarak açıklayarak fizik erek bilimini (teleoloji) göz ardı etmektedir. Yuvarlanan kayanın, hiçbir engel olmazsa, en sonunda ulaşacağı nokta dünyanın merkezi olabilir, ancak yuvarlanan kitlenin o anda ulaşacağı sonun belirleyicisi olan güçle ilgili hiçbir açıklama bulunmamaktadır. Son noktanın ne olacağından bağımsız olarak, o anki kitlenin üzerinde egemen olan hareketin yönünü belirleyen yöresel güç, aynı yönde olan diğer yöresel güçlerden ayırdedilememektedir.

Psikologlar böyle bir açıklamayla yetinebilirler mi? Yeniden Şekil-6'ya dönersek, bir hedef olan E bölgesinin varlığı, A bölgesinde bulunan bireyi B yönüne doğru çeken bir güç oluşturmaktadır. Bu birey B bölgesine geçince, bu kez bu güç onu C, daha sonra da D ve sonuç olarak da E bölgesine itecektir. Bir kişi A'dan E bölgesine giderken hep aynı yöne mi gidecektir? Naif kurama uygun düşünceye göre "evet" diyebiliriz. E, hedef olduğu sürece psikolojik olarak birey o yöne doğru gidecektir diyebiliriz. Ancak, Şekil-6'daki duruma dönecek olursak, bu varsayım bizi çıkmaza sokar. Bu kez aynı kişi için hedefin E değil de H olduğunu düşünelim. Bu kez de A ya da B bölgesini izleyerek, hedefi E olduğundaki gibi, yine aynı hareket güzergahını izleyecektir. Hedef E olduğunda da, H olduğunda da başlangıç

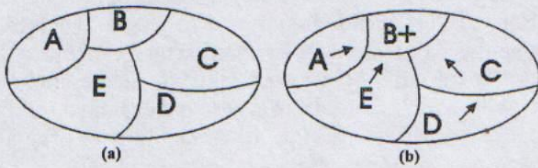
adımları aynı yönü izlemektedir. Ancak C bölgesinde bir yol ayrımına gelinmektedir. E'ye ulaşılabilir yol ile H'ye ulaşılabilir yolların yönleri farklıdır. Açıkça görüyoruz ki, A bölgesinden E'ye giderken ya da A bölgesinden H'ye giderken birey yön değiştirmiyor ve CD, CF'den farklı yöndedir, öyle ise, hedefi E olan ve E bölgesine giden kişiyle, hedefi H olup da H'ye giden kişi için AB adımı aynı yönde olamaz.

Sağduyu psikolojisinde, hedefe giden yolun her adımını yöneten yine hedefin kendisi olmaktadır. Şekil-6'da her iki hedefe giden yollar, önce aynı yöne doğru başlamaktadır. Eğer sağlam bir kurama sahip olacaksak, bu sorunu çözmek gerekiyor. Lewin bu soruna yaklaşırken; A bölgesinden E'ye ve A bölgesinden H'ye olan yönelim "kısmen eşittir" demiş; ancak bireyin, direk hedefe götüren yolda ilerlerken yönünün nasıl değiştiğine ilişkin özel bir açıklama getirmemiştir. Yön sorununun nasıl çözüleceği burada açık değildir. Eğer E'ye ulaşmak için A'dan B'ye hareket etmekle, H'ye ulaşmak için A'dan B'ye hareket etmek birbirlerinin aynı ise, A bölgesinde bulunan bir kişinin yönünün, A'dan E'ye olması ve A'dan H'ye olması aynı olacaktır. Eğer A'dan B'ye olan hareket hedefe bağlı olarak değişiyorsa, bu kez her iki yolu izleyecek olan kişi için B ortak olamaz. Öyle ise ortak ilk adım bölmesine sahip iki yol birbirlerinden ayrılırsa, hedefin yönü, her iki yolu izleyecek olan kişi için de değişir. Ancak AB ile BC'nin yönünün aynı olup olmadığını belirleyebilecek bir ölçüt yoktur. Belki de en iyisi her yolun yönünün her bir adımda açıklanması ve eğer her iki yönün başlangıç noktası aynı ise, bunların birbirleriyle kıyaslanması olabilir. Birey A noktasındayken E'ye mi ya da H'ye mi yöneleceği belirlenebilir ve bölgenin değeri (valence) bu yönü gösterecek, fakat E ile H arasındaki ayırım harekete yansımayaacaktır.

Çevre dinamiklerinin ve yapının temel görünümünü tamamlayabilmek için ek bir kavrama daha gerek vardır; bu da **birleşme değeri** (valence)-Kimyada bir atomun diğerleri ile birleşebilme gücü, sözlük anlamı ise, birleşme değeridir.- kavramıdır. Yön konusunun tartışılmasında güçlerin, üstü örtülü bir biçimde hedefe yönelmiş oldukları kabul edilir. Ancak Lewin, hedef tanımının daha ileri bir düzenlemesini yapmaya çalışmıştır. Bireyin üstündeki her gücü, onu hedefe çeken güç olarak görmemiştir. Lewin, **bireyin sahip olduğu kendisinde var olan güçler ile dışarıdan harekete geçirilen ve bireysel olmayan güçleri birbirlerinden ayırmıştır**. Bireyin sahip olduğu güçler, hedefle bağlantılıdır. Ancak dışarıdan harekete geçirilen güçler için bu, söz konusu değildir. Lewin gücün nasıl dışarıdan harekete geçirildiğini keşfetmesinin yanı sıra kişinin kendi sahip olduğu güçlerle, dışarıdan harekete

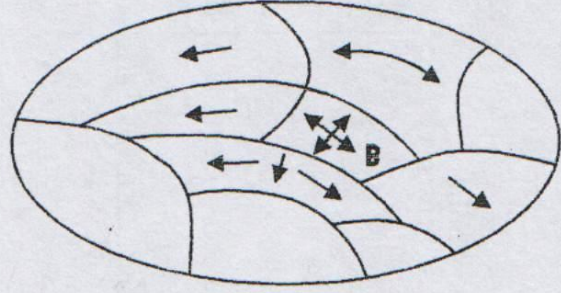
geçirilen güçler arasındaki çatışmayı da keşfetmiştir.

BİRLEŞME DEĞERİNE SAHİP GÜÇLER (VALENCE FORCES): Bireyin kendi gücü, hedefine yönelik olan güçtür. Hedef, bir çevre içerisinde olumlu (+) birleşme değerine (valence) sahip bölge olarak belirtilmiştir. Bir anlamda psikolojik olarak "birleşme değeri (valence)", güçten daha temeldir. Bireyin üzerindeki güç (bireyi etkisi altında tutan güç) yalnızca onun hedefine bağlı değildir. Aynı zamanda bulunduğu bölgeye de bağlıdır. Oysa "birleşme değeri", belirli bir kişinin üzerindeki belirli bir güçle ortaya çıkan bir "güç alanını" temsil eder. Örneğin Şekil-7 (a)'da gösterilmiş olan bir bilişsel yapı düşünelim ve bu şekilde, eğer varsa, hangi bölgelerin olumlu (+) birleşme değeri taşıdığını bilmediğimizi varsayalım. Aşağıda vereceğimiz durumda yapının hangi bölgelerinin olumlu birleşme değeri taşıdığına tanı koyabiliriz. Eğer bireyi A bölgesine koyarsak ve onun B bölgesine doğru hareket ettiğini bulursak, A dan B'ye doğru bir gücün var olduğunu belirtmemiz doğru olur. Eğer bireyi B bölgesine koyarsak ve oda orada kalırsa, B bölgesinde bir gücün olmadığını söyleriz. Bu bireyi C bölgesine koyabiliriz ve B bölgesine doğru bir gücün olduğunu bulabiliriz. Aynı bireyi D'ye koyup E'ye doğru bir gücün bulunduğunu ya da E bölgesine koyup, B'ye doğru bir gücün bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu bilgilerle de yapıdaki boşlukları Şekil-7 (b) deki gibi doldurabiliriz. Ortaya çıkan bu yapıda B'ye doğru yönelmiş olan bir güç alanının oluştuğunu görebiliriz. Tüm yollar B bölgesine çıkıyor ve orada duruyor. B bölgesinin olumlu (+) bir birleşme değeri var dediğimizde anlatmak istediğimiz tek bir bölgeye doğru yönelmiş olan güçlerin oluşturduğu alandır. Birey alanın neresinde yer alırsa alsın, B'nin olumlu (+) bir birleşme değerine sahip olduğunu bilirsek, bireyin üzerindeki gücün, ne olabileceğini kestirebiliriz.

Şekil-7. Olumlu (+) bir güç alanı.

Bir de Şekil-8 deki gibi bir alanın var olduğunu düşünelim. Görülüyor ki burada tüm güçler B bölgesinden uzaklaşma durumundalar. Ancak düzenli bir biçimde uzaklaşan bu güçlerin hepsinin yöneldikleri bir bölge de yok. Bu durum B bölgesinin olumsuz (-) bir birleşme değerine sahip olduğunu gösterir. Alanın her noktasında B'den uzaklaşma gücü vardır.

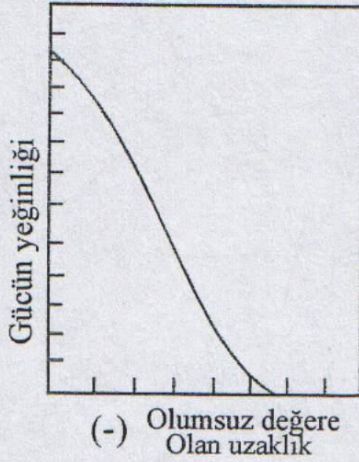
Şekil-8. Olumsuz (-) bir güç alanı.

Lewin hedefi, olumlu (+) bir birleşme değerine sahip olan bir bölge olarak belirtir. Ayrıca bir başka bölgeden daha söz eder. Bu bölge için verilebilecek tek bir sözcük yoktur. Ancak bu bölge hoş olmayan tehlikeli bir bölge olarak belirtilir. Lewin'in kuramında bu bölgenin olumsuz (-) bir birleşme değeri vardır. Doğal olarak gerçekte insanın yaşam alanı, olumlu (+) ya da olumsuz (-) birleşme değerleri taşıyan birçok bölgeden oluşur.

Bu kavramlarla çevre dinamiği özetlenebilir. Olumlu (+) ve olumsuz (-) birleşme değeri taşıyan bölgelerle ilgili bir güç alanı vardır. Çevrenin herhangi bir bölgesinde yer alan bir birey, olumlu (+) birleşme değeri taşıyan bölgeye doğru işlevde bulunan güçten etkilenecek ve olumsuz (-) birleşme değeri taşıyan bölgeden uzaklaşacaktır. Eğer çevrede birçok değişik birleşme değeri taşıyan bölge bulunursa bu kez, bireyin üzerinde de etkili olan çeşitli güçlerden söz edilebilir. Bu güçlerden bazıları aynı yönde olabilir ve birbirlerini pekiştirirler. Bazıları değişik yönlerde olabilir ve birbirleriyle çatışabilirler. Sonuç olarak, en fazla güce sahip yöne doğru bir hareket olacaktır. Ancak karşıt güçlerin varlığı, bireyin diğer davranışlarında ortaya çıkabilir; örneğin bireyin nereye gideceğine karar verme sırasında kararsızlık yaşaması gibi.

Dinamizm kavramını açıklayan bir dizi kavramdan sonra, Lewin'in çatışmayı nasıl açıkladığını inceleyebiliriz.

ÇATIŞMA: Lewin, çatışmayı şöyle inceler: Birleşme değeri taşıyan bölgeye doğru olan ya da ondan uzaklaştıran gücün yeğinliği, aradaki uzaklığın azalmasıyla artar. Olumlu (+) birleşme değerine sahip bölgeye doğru olan güç, birey bölgeye yaklaştıkça derece derece artar. Aynı biçimde birey olumsuz (-) bölgeye yakın olduğunda, onu bu bölgeden uzaklaşmaya iten güç daha çok yeğinlik kazanır. Ancak bu durumda Lewin olumsuz (-) bölgeden uzaklaştıkça, gücün azalmasının daha hızlı olduğunu kabul eder. Şekil-9 Lewin'in güçlere ilişkin görüşünü belirtmektedir.

Şekil-9. Olumsuz (-) birleşik değerlerin yeğinliğinin grafiği

Lewin bu sayıltıdan bir çok sonuç çıkarır ve birçok kestirmede bulunur. Bir bireyin iki olumlu (+) bölge arasında çatışma içerisinde olduğunu düşünelim. Bu birey iki ayrı yönde olan güçlerin tam olarak dengeli olduğu noktada yer alacaktır. Eğer bu birey, geçici bir karar verip de bu iki bölgeden birine doğru hareket etmeye başlarsa, bireyin yaklaşmakta olduğu bölgenin gücü artacak, ayrılmakta olduğu bölgenin gücü ise azalacaktır. Bu çatışma (yaklaşma-yaklaşma) gittikçe düzensiz bir hal alacak ve bu yüzden birey başladığı noktaya geri dönme eğiliminde olacaktır. Diğer bir deyişle, iki olumlu (+) bölge arasındaki denge kararsız bir denge dir. Bu yüzden Lewin, bu durumdaki bir insanın, karar vermesinin uzun sürmeyeceğini ve bir karara vardıldıktan sonra da onu değiştirme eğilimi göstermeyeceğini ya da bocalamayacağını varsaymıştır.

Öte yandan iki olumsuz (-) birleşme değeri arasında bir çatışma (uzaklaşma-uzaklaşma) düşünelim. Güçler aynen önceki durumda olduğu gibi dengelidir. Bölgelerden birine doğru hareket ettiğinde itici güç artar, böylece verilen kararı yürütme güçlüğü de giderek artar. Bu nedenle birey eşitlik noktasına doğru gerisin geri hareket etme eğilimindedir. Birey diğer olumsuz (-) bölgeye doğru yönelirse, gene aynı şey olacaktır. Diğer bir deyişle, bu tür bir çatışma içerisinde olan birey, önce bir yöne doğru gider, sonra geriye döner, sonra diğer yöne, sonra geriye ve eşitliğin çevresinde ileri-geri bir bocalama yaşar.

Lewin, iki olumsuz (-) bölge arasındaki çatışmada, iki olumlu (+) bölge arasında olan çatışmadan daha uzun bir karar verme süresi ve daha çok bocalama yaşanacağını ileri sürmüştür. Yapılan bu kestirim, bir deney ile doğrulanmıştır. 1942'de Barker çocukların, ananas ve portakal suyu gibi iki hoş seçenek arasında bir seçim yapma davranışları

ile deniz suyu ve sirke arasında bir seçim yapma davranışlarını karşılaştırmıştır. Bunun sonucunda ikinci seçimin daha güç olduğunu ve daha fazla kararsızlık içerdiğini bulmuştur.

Bundan da öte Lewin, bir alan içerisinde iki olumsuz (-) birleşme değeri bulunmasının eşitlik bölgesini de olumsuz (-) yapacağını ileri sürmüştür. Eğer birşeye seçeneklerden herhangi birini seçme şansı tanıyan bir bölge bulunsaydı, kuşkusuz bu bölge birey tarafından tercih edilirdi. Böylece iki hoş olmayan seçenek arasında çatışma yaşayan bireyin, her iki karar verme durumundan kaçmaya doğru, güçlü bir biçimde güdülendiğini kabul edebiliriz. Bu tür çatışma durumlarının yaratıldığı deney ortamlarında denekler, tuvalete gitmek için izin istemişler, gitmeleri gereken bazı randevularını hatırlamışlar ya da deneye katılmaktan vazgeçtiklerini belirtmişlerdir. Lewin bu tür davranışlara "alanı terk etme (leaving the field)" demiştir. Bu kavram psikolojik alanın terk edilmesi gibi yanlış bir anlaşılmaya yol açmıştır. Oysa burada kastedilen, deneyi yürütmek için hazırlanan deney ortamının terk edilmesidir. Bu da anlaşılabilir bir davranıştır.

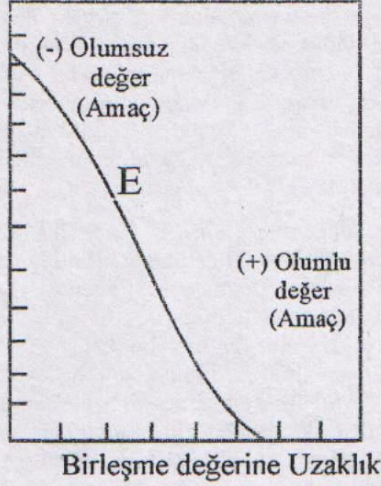
Üçüncü bir tür çatışma durumu da, bir bölgenin aynı anda olumlu (+) ve olumsuz (-) birleşme değerlerinin her ikisine birden sahip olması (yaklaşma-kaçınma) durumudur. Böylece bu alana doğru çeken ve bu alandan iten olmak üzere iki tür güç birden vardır. Böyle bir durumda, bu alana doğru çeken ve bu alandan iten güçlerin yeğinliği belli bir noktada dengelenir. Her iki gücü taşıyan bölgeden uzaklaşılması ile yaklaşma gücü kaçınma gücüne göre daha fazla yeğinlik kazanır; bu bölgeye yaklaşılması durumunda ise kaçınma gücü yeğinlik kazanır. (Şekil-10).

Lewin, bu durumda olan bir bireyin, ne daha fazla yaklaşma ne de daha fazla uzaklaşma isteğinde olacağını; ancak eşitlik noktasında kalma eğilimi göstereceğini belirtmiştir.

Diğer bir çatışma durumu ise, bir kişinin hedefe erişmesi durdurulduğunda ortaya çıkar. Hedefe yönelmiş davranış engellendiğinde buna, çatışmadan çok "hayal kırıklığı" denir. Çünkü çatışma kavramı, bireyin aynı anda birbirleriyle bağdaşmayan iki hareketi birlikte yürütmeye zorlandığında ortaya çıkan durumu ifade eder.

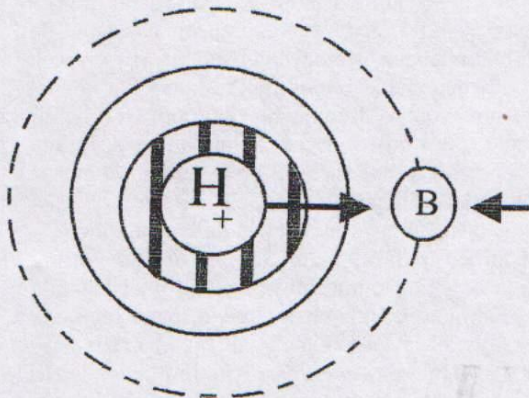
Lewin, hedefe yönelik davranışın, bir engelle bloke edilmesiyle yavaş yavaş kendiliğinden olumsuz (-) bir birleşme değeri kazanacağını, bir hipotez olarak ileri sürmüştür. Oluşan birleşme değeri, etkin bir biçimde bireyi engelden uzaklaştıracaktır. Hepimizin engellere rağmen, bir problemi çözmeye çabaladığımız zamanlar olmuştur ve hepimiz bu engellerin olumsuz etkisini yaşamışızdır. Sonunda engellenmekten kaçmak için herşeyi bırakmaya da zorlanmışızdır. Engellenmenin kendisi öylesine hoş olmayan bir durumdur ki devam edip kendimizi

engellenmiş hissetmektense hedefe ulaşmaktan hep-
ten vazgeçmeyi seçeriz.

Şekil-10. Yaklaşma-kaçınma çatışmasındaki güçler.

Çatışmaların etkilerinden birisi de huzursuz davranışlardır. Hepimiz, önemli bir olayı beklerken sakince oturabilmenin ne kadar güç olduğunu biliriz. Örneğin, çocuğunun doğumunu bekleyen baba gibi ya da bir problemin çözümü için uğraşırken yere ayağını vuran kişinin gösterdiği huzursuz davranışlar gibi. Bu davranışlar, fiziksel bir engelin hedefe erişmeyi önlediği zamanlarda ortaya çıkabilir. Ancak bu kez de, huzursuz davranışlar sıkıntı yaratır. Çünkü bu huzursuz sıkıntılı davranışlar, bireyi hedefinden uzaklaşmaktan alıkoyar; uzaklaşma davranışını engelleyen bir güç vardır. Fiziksel engel kişiyi hedefe ulaşabilmekten alıkoyar. Bu huzursuz, rahatsızlık içeren davranışlar, bireyi hedefe götürülebilecek gücün önünde, Şekil-11'de gösterilen örnekte olduğu gibi, dikey olarak belirme eğilimindedirler. Bu örnekte bir çocuk hedefinden daire biçimindeki bir engelle uzak tutuluyor. Bu çocuğun huzursuz davranışları, kısır bir döngüde olduğu gibi, bölgeyi hiç aralıksız dönüp durmasıyla sonuçlanıyor.

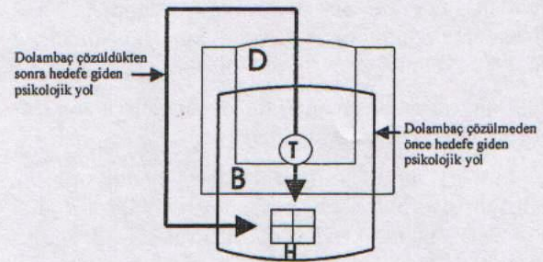
Şekil-11 Huzursuz hareketlerin yönü.

DOLAMBAÇ (DETOUR): Lewin'i psikolojik güçlerin, gerçek fiziksel durumlar üzerindeki baskısının gerçekliğine ve bu güçlerin belirgin olarak fiziksel yönlere doğru yönelmelerine inandıran iki olgu olmuştur. Yukarıda verilen örnekte çocuk, hedefteki nesneye sağlam bir biçimde bağlandı için, fizik olarak bir uydunun sabitlenmiş yörüngesinde dönüşü gibi, o da çevresinde dönerek, çemberin içindeki hedeften etkilenmekten kendisini alamaz.

Psikolojik güçlerin, fiziksel zorlamalarına çarpıcı bir örnek olarak dolambaç problemlerini verebiliriz. Woodcock (1941) bir grup ana okulu çocuğunun kendilerine doğru açılacak olan kapının önünde nasıl hızla yığıldıklarını ve bu yüzden kapının nasıl açılmaz hale geldiğini kaydetmiştir. Çocuklar karşı konulamaz bir biçimde kapıya doğru yığılmışlar ve açılabilmesini önlemişlerdir. Bu çocuklar karşı konulamaz bir biçimde kapıya doğru çekilmişlerdir. Tıpkı açılmasını önleyebilmek için bir çukurun üzerine konulan kaya parçaları gibi.

Eğer Şekil-12 de görülen dolambaç durumu içerisinde yolun içine bir tavuk konursa ve çekici bir yiyecek saydam bir perde arkasında onun tam önünde bir yere bırakılırsa, bu görüntü tavuğu yakalayacak ve bu yiyecekte uzaklaşmadığı için de yiyeceğin çevresinden dolaşan yolu bulamayacaktır. Diğer taraftan bir köpek, çok aç değilse, bu dolambaççı çözebilir. Ancak köpeğin açlık güdüsü çok güçlü olursa, yiyeceğin görüntüsüne sanki bir iple bağlanmış gibi olur ve yiyeceğe giden yolu bulamaz (Kohler, 1926).

Lewin'in kuramı, bu tip durumları açıklamada inandırıcı bulunur. Çünkü hedefe yönelik güçler açıkça görülür. İşte burada Lewin'in kuramı naif kuramın ötesine geçer. Bireyin hedefe ulaşabilmesini engelleyen gücün "akılcı olmayan" doğası naif kuram içerisinde ele alınmamıştır.

Şekil-12 Bir dolambaç problemi.

B= U biçimindeki saydam bir perde T= Tavuk H= Hedef nesnesi

Lewin, dolambaç problemlerini ve onların güçlüklerini ortaya koymamasına karşın, kuramı,

dolambaç problemlerini en iyi şekilde açıklayabilmektedir.

Lewin, dolambaç problemlerini kolayca ve şaşırmaksızın çözen bir insanın davranışını açıklamaya çalışırken, bu insanların psikolojik çevrelerinde hedefe giden gücün yönünün ilk adımı fiziksel iken, sonraki adımların psikolojik olduğunu ileri sürmüştür. O halde hedefe giden bu yön, dolambaç problemlerini çözemeyen bireylerde farklılık gösterir.

Çatışma ve dolambaç durumlarında, problem çözmeye çalışan insanın davranışlarını anlamlandırmada, yaşam alanına ilişkin açıklamalar yardımcı olur. Bu yolla geçerli gibi görünen sağduyusal varsayımlar ileri sürülmüştür. Örneğin, fiziksel olarak hedefe giden doğru yolu, sık sık bireyin bilişsel yapısı belirleyecektir. Örneğin, çocuklar dışarı çıkmak için can atarken, dolambaçın gereği olarak geri adım atmazlar. Çünkü geri adım atmak kapının ardındaki hedeften uzaklaşmak anlamı taşır. Burada hedef açıkça görülme de, çocuklar kapının ardında ne olduğunu bilirler ve bu bilgi onların hedef nesnesinin yönünde birbirlerini itme gücüne yön verir.

Dolambaç kavramı geniş olarak düşünüldüğünde soyut problemleri çözme durumlarında da kullanılabilir. Çocukların hemen ve kolay yoldan sonuca ulaşma isteği, önlerinde engel olmamasına rağmen, doğru yolu takip etmelerini engeller. Bu nedenle çocuklar şaşırtsmacalı matematik problemlerini çözmekte büyük güçlükler yaşarlar.

OLGUNLAŞMAMIŞ DÜZENLEMELER:

Lewin, olgunlaşmamış bir biçimdeki düzenlemeler içinde sunulursa geliştirmiş olduğu bir çok kavramın kullanılabilirlik gücünün zarar göreceğini düşünmüştür. Lewin'in genel tavrı, kullandığı önemli kavramlarının çoğunu, ikna edici deney sonuçlarını aldıktan sonra kuramına katmak olmuştur. Ancak bundan önce de bu kavramların olgunlaşmamış düzenlemelerinin olası yararlarından faydalanmayı da uygun bulmuştur.

Onun olgunlaşmamış düzenlemelerine iyi bir örnek "umu düzeyi" kavramıdır.

Lewin, umu düzeyini, bir hedef olarak belirtmiştir. Bu hedef, bireyin üstlendiği bir dizi görevler sonunda kendisi için belirlediği bir ulaşım noktasıdır. Böyle bir açıklama öznel bir açıklamadır. Bu nedenle Lewin ve bir öğrencisi umu düzeyini ölçmeyi amaçlayan bir durum düzenlemişlerdir (Hoppe, 1930). Bir grup deneğe bir dahaki denemede, bir test sonucunda ne kadar puan alırlarsa doyum sağlayacakları sorulmuştur. Diğer bir durumda ise deneklerden, yapmaları için farklı güçlükteki görevlerden istedikleri bir görevi seçmelerine izin verilmiştir.

Lewin için, bireyin ifade ettiği hedefin, onun gerçek umu düzeyi olup olmadığının saptanması önemlidir. Bu, bireye doyum sağlayacak olan bir edim düzeyi midir? İfade edilen hedef, umu düzeyi olmayabilir; bu gerçekçi olmayan cılgın bir beklenti de olabilir ya da başarılı bile, bireyi mutlu etmeyen karamsar bir beklenti de olabilir. Açıklanan hedef, umu düzeyinin bir belirleyicisi olmasına rağmen, kusurlu bir belirleyicisidir.

"Umu düzeyine" ilişkin deneyler diğer araştırmacıların da ilgisini çekmiştir. 1940'larda bu araştırmalar Lewin, Dembo, Festinger ve Sears (1944) tarafından özetlenmiştir. Bu deneylerde hedef, umu düzeyinin yanıltıcı bir belirtisi olarak görülmemektedir. İfade edilmiş olan hedef, umu düzeyinin işlevsel bir açıklaması gibi ele alınmaktadır. Bu çalışmalar, ifade edilen umu düzeyi ile diğer birçok etmen arasında ilişki kurulabilmesine yardımcı olmuştur. Örneğin bir deneme sırasında elde edilen başarı, gelecek deneme için ifade edilen umu düzeyini yükseltmektedir. (Jucknat, 1937). Eğer deneğe, değişik düzeydeki deneklerin performans düzeyleri hakkında bilgi verilirse (küçük çocuklar, ustalar gibi) deneğin de açıklayacağı umu düzeyi değişir.

Bu bulgular ilginç olmakla birlikte, Lewin'e göre umu düzeyinin "ifade edilmesini" etkileyen etmenlerle, "umu düzeyini" etkileyen etmenler birbirlerine karıştırılır. Lewinyen yaklaşımda kavram yeterince olgunlaşmadığından, umu düzeyinin basitçe kuralının bulunması olası görünmemektedir.

Bireyin Yapısı ve Dinamiği

Buraya kadar sadece psikolojik çevre ve bu çevreyi sistematik olarak açıklamaya yarayacak kavramlar tartışıldı. Yaşam alanının ikinci önemli ögesi ise insandır.

GEREKİNİMLER: Lewin, 1920'lerde güdü kavramı ile fazlasıyla ilgilenmiş ve "açlık durumundaki gereksinim sistemi (a need system in state of hunger)" gibi, güdü kavramının bir çok yönü ile ilgili tanımlamalar yapmaya çalışmıştır. Bir yiyecek için duyulan açlık birçok güdü kuramına model olmuştur. Ancak Lewin bu kavramı farklı bir biçimde ele almıştır. Gereksinim ve gereksinimin doyurulmasıyla ilgilenen birçok kuram, doğuştan biyolojik kökenli kabul edilen, birincil gereksinimler üzerine odaklanmışlardır. Lewin de bu açlık modelini benimsemiş, ancak bu modeli, bir mektubu postalamaya ya da yarım kalmış bir görevi bitirme isteği gibi gereksinimlere uygulamıştır. Lewin temel biyolojik gereksinimler ve "gereksinimsi (quasi-needs systems)" sistemler arasında bir ilişkinin olması gerektiğini de açıklamıştır. Araştırmalarını bu "gereksinimsi sistemler" üzerinde yoğunlaştırmıştır. Örneğin, bir kimse bir mektubu postalamaya görevini kabul

ettiği zaman, niyetini de bu yönde biçimlendirir ve açlık durumunun (gereksiniminin doyum araması) içine mektup postalama gibi bir gereksinim sistemi koyar.

Bir gereksinim sistemi (need system), açlık durumunda (gereksiniminin doyum araması) olduğu zaman bir çok sonuç ortaya çıkar. Gereksinimlerin psikolojik çevredeki güçlerle ilişkili olduğu oldukça açıktır. Böylece, açlık durumundaki gereksinim sisteminin -Lewin bunu daha sonra "gerilim durumu (a state of tension)" olarak adlandırmıştır- olası bir sonucu, çevrede bazı bölgelerin olumlu (+) birleşme değeri kazanmalarıdır. Sonuç olarak, bireyi o bölgeye doğru yönlendiren bir güç vardır. Gereksinim doyumuna yönlendirilmiş eylem, gerilim durumunda olan bir gereksinim sisteminin olası bir sonucudur.

Bir mektubu postalama niyetinde olan bir kişi, her zaman posta kutusuna doğru yönelmez. Bir posta kutusu ile karşılaşana kadar (o zaman posta kutusu olumlu (+) birleşme değeri kazanır), iş yerine doğru yol alabilir. Bu nedenle açlık durumundaki bir gereksinim, her zaman buna karşılık gelen bir çevreye yönelmez. Ne yazık ki Lewin, bazen gerilim durumundaki gereksinimin, nasıl olumlu (+) bir birleşme değeri yarattığını ve bazen de edinilen hedefe ulaşmaya kadar, nasıl gizli kaldığını yeterince açıklamamıştır.

Bu mekanizmanın diğer bir parçası da, gerilim yaratan gereksinim, kişiyi bu gereksinime doyum sağlayacak durumu düşünmeye yöneltir. "Zeigarnik effect" diye adlandırılan çalışma; bireyin, başladıktan sonra, tamamlamadan durdurulduğu görevleri, tamamlamasına izin verilen görevlerden daha çok hatırlama eğiliminde olmasını anlatır. Bu olguya ilişkin araştırma Zeigarnik (1927), tarafından yürütülmüştür. Zeigarnik, her bir deneğe ufak görevler vermiştir. Boncukları bir ipe dizme, dama tahtasının karelerine taşlarının dizilmesi ya da bir pazılı tamamlama gibi. Deneğin bu görevlerden bazılarını tamamlamasına izin verilmiş, bazılarını tamamlamadan durdurulmuştur. Denek tüm görevleri yapmaya çalıştıktan sonra ondan, uğraştığı tüm görevleri hatırlaması istenmiştir. Sonunda Zeigarnik tamamlanan görevlerden daha çok tamamlanmamış görevlerin hatırlandığını bulmuştur.

Bu bulgu birçok araştırmayla desteklenmesine karşın, yine de kolayca elde edilemeyen karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Örneğin her bitirilmeyen görev, psikolojik olarak da tamamlanmamış anlamına gelmez. Yapılan bir iş (montaj hattında yürütülen bir iş gibi), işin tamamlanmış halini görme şansı vermiyorsa, bu görevin durdurulması, yapılan işin tamamını görme şansı veren bir işteki gibi güçlü bir gerilim yaratmaz. Bundan da öte böyle görevleri tamamlamadan durdurmak kolaydır. Denek, tamamlamış olduğu görevlerde kendisini

başarılı bulurken, net bir bitiş noktasının olmayışı, deneğin doğru yolda olup olmadığını farketmesini engelleyebilir. Sonunda durdurulması, ona doğru yolda olmadığı ve başarısız olduğunu düşündürebilir. Bu durumda diğer güdüsel faktörler işin içine karışır ve bazı denekler başarısızlıklarından çok, başarılarını anımsama eğilimine girerler.

Zeigarnik deneyinin altında yatan düşünceyi desteklemek için bir dizi deney yapılmıştır. Eğer bir birey, bir görevi tamamlamadan durdurulmuşsa, doyum bulamamış gereksinimin gerilimi, yarım bırakılmış görevin tamamlanması gibi güçlü bir eğilim yaratacaktır. Ovsiankina (1928)'nin yürüttüğü bir deneyde denekler, bir görevi yapmaya koyulmuşlar, sonra bu görevi tamamlamadan durdurulmuşlardır. Daha sonra, deneyi yürütenler tarafından açıkça bu görevi tamamlamalarının onlardan istenmediği belirtilmiştir. Ancak yine de deneklere bu görevi bitirme fırsatı verilmiştir. Deneklerin çoğu sırf başlatılıp durduruldukları için bu görevleri tamamlamaya çalışmışlardır. Ovsiankina bazı deneklerin bu yarım kalmış görevleri tamamlamalarını yasaklamış olmasına rağmen, denekler gizlice bu görevleri tamamlamışlardır.

Lewin, gereksinim sistemleri arasındaki ilişkiyle de oldukça ilgilenmiştir. Bu yöndeki araştırmaları, kuramındaki insana ilişkin görüşlerinin biçimlenmesine yol açmıştır.

GEREKSİNİMLERİN ARASINDAKİ İLİŞKİ: Hangi bölgenin olumlu (+) birleşme değeri kazandığını belirleyebilmek ile ilgili ciddi bir sorun ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu gereksinimler bir açlık (gereksiniminin doyum araması) durumu içerisindedir. Bireyin bir posta kutusu ile karşılaşması, onun mektubu postalama niyetinin doyumuna ulaşabilmesinde yeterlidir. Ancak, mektubun postalanması için başka birine verilmesi de bu niyetin yerine gelmesini sağlar. Eğer mektubun sahibine rastlanılır ve mektup postalanmadan ona elden verilirse de niyet gerçekleşmiş olur. Seyrek olarak, bir gereksinimin açlık durumunda olmasından dolayı, çevrede olumlu (+) birleşme değeri kazanabilen yalnızca tek bir bölge olabilir.

Ovsiankina'nın (1928) deneyinde olduğu gibi, bir görev yarım bırakılırsa, birey bunu tamamlamak için her fırsatı yakalama çabası içerisine girecektir. Eğer tamamlama fırsatı ortaya çıkmazsa, bu tamamlanmadan durdurulduğu bilinen görev, diğer görevlerin değerlerini değiştirilebilir. Örneğin, durdurulan görev, resim tamamlama (pazılı) olsun. İlk başlanan resim tamamlama görevi bitirilmeden, kişiden bir başka resmi tamamlaması istense, bu görev daha çekici gelebilir. Bu görev "bir başkasının yerini alan bir birleşme değeri (substitute valence)"

kazanır. Yani, ilk yapılan göreve verilen değer, yeni göreve yöneltilir ve böylece bir birleşme değeri kazanır. Bunun yerine, varsayalım ki bu "bir başkasının yerini alan görev (substitute task)" yapılmış ve tamamlanmış olsun. Gene de birey o eski yarım kalan görevi tamamlamaya çalışacak mıdır? Eğer bu bir başkasının yerini alan görev (substitute task), esas baştaki tamamlanmamış görevi, tamamlama eğilimini azaltma yönünde bir etkiye sahipse, buna bir başkasının yerini almış ve değer kazanmış (substitute value) görev denilebilir.

Substitute valence: Esas yarım kalmış görevin yerine konan görevin kazandığı birleşme değeridir. Buna bir başkasının yerini alan birleşme değeri de denir.

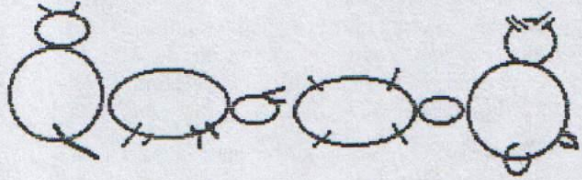
Substitute value: Yarım kalmış görevin tamamlanma eğilimini azaltıcı bir etkiye sahip yeni görevin kazandığı değerdir. Buna bir başkasının yerini alan yeni görevin değeri de denir.

Lewin bu ilişkileri, bireyde komşuluk özelliği olan bölgeler çerçevesinde incelemeye çalışmıştır. Lewin, insanı çeşitli gereksinim sistemlerini karşılayan bölgelerin düzenlenmesinin bir birleşimi olarak görür. Bu gereksinim sistemlerinden biri de aç olma (gereksinimin doyum araması) durumudur. Bireyde aç olma durumunu yaratan bölge gerilim halinde olup, bu gerilim diğer bölgelere dağılma eğilimindedir. Bu gerilimin diğer bölgelere dağılıp dağılmaması, bu iki bölge arasındaki sınırın gücünün yeğliliğine bağlıdır. Eğer gerilim dağılırsa, uzaktaki bölgelerden önce bu komşu bölgeleri etkileyecektir.

Eğer bir gereksinim sistemi (A) bir gerilim içersindeyse ve bu gerilim komşu bölge (B)'ye yayılırsa, bu sistemde de gerilim ortaya çıkar. Komşu bölge (B) deki gerilim, eğer gereksinim sistemine uygun (yani doyum sağlayıcı) etkinliklerde bulunursa olumlu (+) birleşme değeri kazanır. Bu değer, "bir başkasının yerini alan bir birleşme değeridir (substitute valence)". Bir anlamda bu değer, (A) dan (B) ye yayılan gerilimden oluşmuştur. Eğer "bir başkasının yerini alan görev" (substitute task) yerine getirilmiş olsaydı, komşu (B) deki gerilim sistemi, azaltılmış olurdu. Eğer bu iki sistem arasındaki iletişim iyi olsaydı ve (B) deki gerilimin azaltılması ile (A) bölgesindeki gerilim de azaltılmış olsaydı, o zaman yapılan görev, bir başkasının yerine geçen birleşme değeri (substitute valence) ile bir başkasının yerine geçen yeni görevin değeri (substitute value) gibi iki değere sahip olacaktı.

Bir görevden ötekine geçişin nedeni sadece yeni görevin çekiciliği değildir; bir görevden yeterince doyum elde etmek ya da ondan sıkılmak da önem-

lidir (Kounin, 1941). Bir denekten basit bir kedi resmi çizmesi istenmiştir. Bu denek doyum elde edene kadar kedi resimleri çizmiştir. Bu kez ona başka bir görev verilmiş ve bir böcek çizmesi istenmiştir (Şekil-13). Yeteri kadar böcek çizdiğine kanaat getirdikten sonra ondan bir kaplumbağa çizmesi istenmiştir. En sonunda da bir tavşan çizmesi istenmiştir. Bu şekiller, denegin kedi resmi çizerken ulaşabildiği doyuma diğer şekillerde ulaşamadığı kuşkusunu yaratmıştır. Kedi resminden diğerlerine doğru, yeteri kadar çizim yapıldığına kanaat getirildiğinde, doyumda bir azalma görülmektedir. Çünkü denek, kedi resmi çizerken yeterince doyum elde etmiştir. Ardından farklı figürler de olsa benzer nitelikteki böcek, kaplumbağa ve tavşan çizme işi doyum vermesi bir yana; bıkkınlıkla birlikte gerilim yaratmaya başlamıştır. Gerilim, böcek çizme işinden başlamış, kaplumbağa ve tavşan çizme işine doğru yayılmıştır. Lewin bunu, gerilimin bir bölgeden diğerine yayılması olarak kavramlaştırmış ve "doymuşlukla birlikte gelen -gerilim- (co-satiation)" olarak isimlendirmiştir.

Şekil -13. Doyum deneylerinde kullanılan figürler.

Bu düşünce, Lewin'in bir güdünün bir değerinin yerini alma kavramlaştırmasının altında yatan genel düşünce modelidir. Bu çekici bir model olmakla birlikte, yeterli bir kurama dönüşebilmesi için daha fazla araştırmayla desteklenmeye gereksinim vardır. Eğer komşuluk kavramı önemli ise, eğer bir görev bir değeri için onun yerine geçebilecek bir değer taşıyorsa, bir sonraki de bir önceki için aynı değeri taşıyabilmelidir. Fakat bu, kuram içerisinde test edilmemiştir.

Lewin ve öğrencileri, bu temel kavramları kanıtlamayı bırakmışlar ve çalışmalarını farklı bir yöne doğru yöneltmişlerdir. Bu kez bölgelerin oluşturduğu sistemlerin yapısını açıklamaya çalışmışlardır. Topolojik kavramlarla bir yetişkinin çocuklardan nasıl farklılaştığını açıklamaya çalışmışlardır.

FARKLILAŞMA (DIFFERENTIATION): Gelişimi açıklamak için kullanılan kavramlardan birisi de farklılaşmadır. Lewin, çocukların geliştikçe daha çok farklılaştıkları hipotezini benimsemiştir. Lewin kuramında farklılaşmayı, bireyde bölgelerin sayısının artması olarak tanımlamıştır (Barker,

Dembo ve Lewin, 1941). Eğer, bölgeler sistemi, iki ya da daha çok bölgeye bölünerek değişirse, bu süreç bir farklılaşma olarak tanımlanır. Lewin'in kuramına göre, eğer bu farklılaşma psikolojik çevre de ortaya çıkarsa, bunun anlamı; daha önce tek bir etkinliğin şimdi iki etkinlik haline gelmesidir. Örneğin, bir kimsenin ülkesine olan bölünmemiş bağlılığı, o ülkenin politikasının bazı yönlerini onaylayıp bazı yönlerini onaylamaması gibi daha çok ayırdedici bir hale gelirse, böyle bir değişmeyi farklılaşma olarak adlandırabiliriz.

Bir bireydeki bölgeleri birbirlerinden ayıran, gerilimin yayılmasına karşı dirençli sınırlar vardır. Eğer bir sınır, daha önce bölünmemiş bir bölgeyi ikiye ayırıyorsa bunun anlamı; ayrışmamış olan iki gereksinimin artık birbirlerinden bağımsız iki bölge oluşturdukları, farklılaştıklarıdır. Bu da bir bölgede bir gerilim olmadan, değerinde gerilimin olabileceği anlamını taşır.

Lewin, insanın gelişiminde iki süreçten söz etmiştir: 1) farklılaşma ya da bölge sayısının artması, 2) katılaşma (rigidification) ya da bölgeler arasındaki sınırların gücünün artması. Lewin bu iki sürecin birlikte işlediklerini bir hipotez olarak ileri sürmüştür.

Bu kavramlar, Kounin (1941) tarafından bulunmuştur. Kounin'in ileri sürdüğü hipotez şöyledir: Takvim yaşı (kronolojik yaş) ile katılık artarken, zeka yaşı (mental age) ile farklılaşma artar. Böylece, zekaca zayıf (feeblyminded) olan yetişkinlerle, onlarla aynı zeka yaşına sahip normal çocukların benzer farklılaşma derecesine; ancak farklı katılaşma derecesine sahip oldukları bir hipotez olarak ileri sürülebilir.

Lewin, yaş düzeyleri arasındaki fark sorununa başlangıç olan bu açıklamayı görünce, gelişimin aşağıdaki boyutları belirlemiştir:

1- Çocuk büyüdükçe, çok çeşitli davranış türü sergiler. Bazı etkinliklerini bırakırken genel olarak git gide çoğalan davranış çeşitliliği sergiler. Bunlar duygusal ifadeler, gereksinimler, ilgiler, bilgi ve sosyal ilişkililerdir.

2- Artan davranış dağarcığına rağmen, büyüdükçe çocuğun davranışları daha fazla örgütlenir. Davranışı, gittikçe artan bir biçimde denetleyen ve hedefe doğru götüren, yol gösterici bir düşünce biçimi oluşur.

(a) Böyle bir örgütlemeye, davranış alt-parçalarından oluşan geniş birimlere bölünmüştür. Böylece davranışın işlevde bulunan birimi, daha karmaşıklaşır. Örneğin, bir oyunda işlevde bulunan davranış birimi "bir kule inşa etmek" olabilir. Bu durum birçok adımın atılmasını gerektirir. Küçük yaşlarda bu "bir blok üzerine bir değerini koyma" davranış birimi olabilir.

(b) Bu düzenleme hiyerarşik olma eğilimindedir. Her bir düzeyden bir değerine geçişte bir öncülük söz konusu olup, bu yol gösterme yardımı da bir önceki düzey tarafından yürütülür. Böylece, eğer bir iş yerinde patron, astının önerilerini kabul etmeme kararına varmışsa, patronun astıyla yaptığı tartışmadaki rehberlik eden düşünce; 1) astın getirdiği tüm önerileri reddetmek, 2) bunu yaparken de onun onurunu incitmemek olabilir.

(c) Hiyerarşik olmanın yanı sıra bu düzenleme, duraksamalar arasından bir etkinliği sürdürme, iki etkinliği birlikte yürütme ya da iki değişik hedefe göre bir strateji tasarlama gereksinimi gibi çok karmaşık olabilir. Tüm bu tür düzenlemeler yaşla birlikte artar. Ancak Barker, Dembo ve Lewin, her yetişkinin bu tür üst düzey bir düzenlemeye ulaşamayabileceğini de belirtiyorlar.

3- Çocuğun psikolojik çevresi, hem alanı hem de zamanı kaplar. Küçük bir çocuğun yaşam alanı, pek çok bölgeyi kapsamadığı gibi, psikolojik çevresi de umutları, uzak gelecekle ilgili beklentileri ya da uzak geçmişte olmuş olaylarla ilgili doyum ya da pişmanlıkları kapsamaz. Bu nedenle yaşam alanının büyüklüğü kendi tek başına artmakla kalmaz, aynı zamanda çocuğun ulaşabildiği yaşam alanının miktarı da artar. Lewin şöyle der: (1) Bir çocuğun yaşam alanı bir yetişkininkinden daha küçüktür. (2) Çocuk büyüdükçe, özgür hareket alanı artar.

Bu cümlelerde şuna dikkat etmek gerekir: Yaşam alanında yer alan bölgeler ile onlara karşılık gelen fizik etkinlikler arasında bir ilişki kurma gereği yoktur. Psikolojik çevre, eğer bir çok bölgeye giden uzun yollar içeriyorsa, bu psikolojik çevre geniştir. Bu yolların uzandıkları en son uç noktalar fiziksel olarak uzak bölgeleri ya da yapılması güç olan etkinlikleri karşılamak zorunda da değildir.

4- Çocuğun büyümesi, onun birbirleri ile ilişkili etkinliklere bağlı değişmeyi içerir. Aslında her kuram için, bu değişimlerin açıklanması ya da sistemli bir biçimde ifade edilmesi güçtür. Çocuk, etkinliklerini birbirlerinden bağımsız olarak icra etmekte zorlanır. Örneğin, eğer çocuğun başı dönerse, bir kolunu uzatıp, değer kolunu çekerek bir "dayanma (destek alma) pozisyonu" almaya çalışır (Gesell, 19, 28). Çocuğun davranışı daha çok içtepileri ve duyguları tarafından yönlendirilir. Öte yandan bir yetişkinin içtepi ve duygularının olmasına rağmen, bunları hemen harekete dönüştürmez. Böylece, çocuk büyüdükçe, bir davranışın değer davranışlardan bağımsızlığında bir artış görülür. Bu da farklılaşma olarak belirtilen bir değişimdir.

Değer yandan, bir yetişkinin etkinlikleri hem birbirlerinden bağımsız olabilmekte hem de davranışları arasında daha çok birbirlerine bağlılık olmaktadır. Bir bakıma, bunlar karmaşık hedefli

örüntüler halinde düzenlenirler. Gelişimin bu yönüne genellikle artan bütünleşme (integration) denir. Bu durumdan da görüldüğü gibi bir yetişkinin hareketleri, az çok bir çocuğunkinden daha fazla birbirlerine bağlıdır.

Lewin, bu sorunu "**basit birbirlerine bağlılık**" ile "**organize olmuş birbirlerine bağlılık**" arasındaki ayırımı belirterek çözmeye çalışmıştır. Basit birbirlerine bağlılık, bir kişinin gerilim içinde olan bir bölgesindeki gerilimi diğer bölgelere yaymasındaki hazır oluşu ile yansıtılır. Böylece, hem bireyin farklılaşması hem de bölgeler arasındaki sınırlarının artan katılaşması, bölgeler arasındaki basit birbirlerine bağlılığın azalmasıyla tutarlılık kazanır. (Yani basit birbirlerine bağlılık azaldıkça farklılaşma ve bölgeler arasındaki sınırın giderek katılaşması söz konusudur.).

Öte yandan organize olmuş bağlılık yaşla azalmaz. Tam tersine yaşam alanının hiyerarşik düzenlenmesi, yaşla birlikte artma eğilimindedir.

Somut bir örnekle bu iki bağlılığın birbirlerine olan zıtlıklarını görelim: Çim biçme işi olan bir erkek çocuk düşünelim. Bu çocuk alet edevatını taşımak için bir yük arabası yapmağa karar verir. Planını oluşturur ve bu sürecin bir noktasında bu araba için uygun tekerleklerle gerek duyar ve bunları aramaya başlar. Tekerlekleri arama ikincil (subgoal) bir hedeftir. Lewin' e göre, bir araba inşa etme bölgesine giden yolda, o bölge kendi birleşme değerini edinir. Çocuğun davranışı şimdi hedef olarak o bölgeye doğru yönelmiştir.

Çocuktaki tekerlek arama davranışını karşılayan bölge gerilim durumundadır; araba inşa etmeyi karşılayan bölge de bir gerilim durumundadır. İnsanı oluşturan bölgeler sistemi içerisinde bu iki bölge birbirleriyle komşu değildir. Bu bölgedeki gerilim, diğer bir bölgede gerilim yaratır; ancak bu gerilim, sınırlardan geçerek yayılma yoluyla olmaz. Buna karşılık ikincil bölgedeki gerilim, psikolojik çevredeki iki etkinliğin arasındaki araç-hedef ilişkisinden kaynaklanır.

Varsayalım ki çocuk arabası için hemen bir tekerlek bulamadı. Bir başkasının yerini alan birleşme değerleri (substitute valence) kavramından çıkartabileceğimiz gibi, bu bireyi tüm benzer türdeki nesnelere çekecektir. Örneğin, paten tekerleği ve eski araba lastikleri gibi. Bu durumda onun dikkatini çeken ve güdüleyen şey, çok katı bir biçimde yalnızca bir arabanın işlevsel gereksinimini karşılayan bir grup nesneyle sınırlıdır. Eğer gerilim araba tekerleği arama bölgesinden yayılırsa, bu çocuğun arabayı yapabileme eyleminde bulunabilmesini önleyecektir. Bu çocuk birkaç tane paten tekerleği bulabilir ve bir tornet yapmaya ya da tekerlek koleksiyonu yapıp ailenin bodrumdaki

dağınıklığına katkıda bulunmak gibi etkinliklerde bulunabilir.

İşlevsel yararı geçtikten sonra bir bölgedeki gerilimin tutulması, buna benzer bir olayda gözlenebilir. Örneğin, çocuk kendini tekerlek için ıvır zıvır toplamaya kaptırabilir ve kendisi için gerekli olan tekerleği bulduktan sonra bile, tekerlek toplamaya devam edebilir. Etkin bir davranışta bulunabilmek için, bölgedeki gerilimi karşılayan ikincil hedeflerin gerilimi yayılmayacaktır.

5- Gelişim süresince oluşan son değişim ise, **gerçekçilikteki** artıştır. Bu noktayı anlamak için, psikolojik çevrenin ölçütlerinden birinin de, gerçeklik düzeyi olduğunu açıklamak gerekir. Çevrenin bazı parçaları, diğer parçalarından daha az gerçek olabilir; örneğin, umutlar, korkular ya da istekler gibi. İnsanlar "şeylerin nasıl oldukları" ile "ben onların nasıl olmalarını istiyorum" arasındaki ayırımı yapabilir. Kişinin isteklerinin onun davranışı üzerinde etki yapmaması olası değildir. Böylece de bunlar yaşam alanının parçalarıdır. Diğer taraftan, istekler davranışı inançların etkilediği kadar etkilemezler. Bunların ayırt edilmesi gerekir. Örneğin, eğer çocuklar yalancılıktan kurgulanan oyun durumlarına (make-believe mood) sokulurlarsa, ufak karton parçalarını şeker yerine koymaya razı olurlar. Fakat daha ciddi durumlarda böyle davranmaları pek olası değildir (Sliossberg 1934). Bu tür bir olgu, yaşam alanının bir boyutu olarak, gerçeklik derecesinin oluşmasına yol açar. **Gerçeklik** kavramının anlamı, gerçeklik düzeyleri arasındaki bu ayırımın gelişmesiyle oluşur. Gerçekliğin yüksek olduğu yerde, bölgeler arasındaki sınırlar göreceli olarak katıdır: hedeflere yalnızca istemek ya da hayal etmekle ulaşılmaz, sadece bazı kurallara uyarak davranmakla ulaşılır. Bu da çocuğun, nesnel bir dünyayı kendisi için dışsallaştırmayı başarabilmesiyle belirtilir.

Ancak gerçeklik, dışsal (external) gerçeklik olarak betimlenmemiştir. Gerçeklik, daha doğru, daha uygun ya da daha çok kişinin dışındaki olgularla (facts) yönetilen bir davranış olarak da betimlenmemiştir. Gerçekçi davranış, kendi psikolojik değerleriyle tanınır ve böylece davranışın, bir olasılıkla "gerçekçi" olduğu düşünülebilir; ancak bu dışsal gerçekliğe göre tamamen yanıltıcı olabilir.

Gerçekçi davranış yaşla birlikte artar. Ancak Lewin'in düşüncesine göre gelişimin bir yönü olan bu kavram, özel bir bilimsel kuramla açıklanmalıdır.

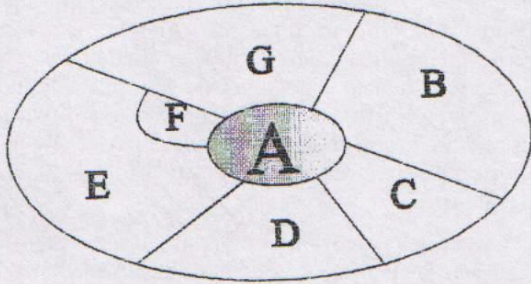
Dinamik Bütünlerin Yapısı

Lewin'in tanımladığı gelişimin özellikleri, kısmen ampirik genellemelerdir. Ancak bunlar onun kuramının diliyle belirtilmişlerdir. Lewin bunların bir gelişim kuramı oluşturabileceğini düşünmemiş ancak, daha çok bir kuramın içerisinde yer alması

gereken sorunlar olarak görmüştür. Lewin, gelişimsel düzeylerin, dinamik bir bütün olarak düşünülen yaşam alanının genel değerleriyle anlaşılabilirliğine inanmıştır. Lewin, bunların bir sistemin bölgelerinin birliği gibi, global değerlere dayandığını düşünmüştür.

Böylece Lewin engellenme ve gerilemede, dinamik bütünlerin yapısal değerlerinin genel kuramsal çözümlemesine dönmüştür. Bu çözümlemeler, insanın sahip olduğu değerlerine başvurulmuş, ancak bu da üst düzeyde soyut bir kavramlaştırma sınavı olmuştur.

Bizim bu kavramları keşfedebilmemiz için işe, soyut düzeyde bir tartışmayla başlamalıyız. Örneğin, Şekil-14'te bölgelerden oluşan dinamik bir bütünün gösterilmekte olduğunu kabul edelim. Bu bütün, bölgelerin düzenlenmesinden oluşan herhangi bir sistemdir. Varsayalım ki, bu bölgelerden herhangi birinde bir gerilim durumu vardır. Daha önce anlattığımız gibi, bu gerilim de komşu bölgelere dağılılabılır olsun. Son olarak tüm bölgeler arasındaki sınırların aynı güce sahip olduğunu varsayalım. Bu durumda sistem içerisindeki tüm bölgelerin eşit öneme sahip olup olmadığı sorusu ortaya çıkar.

Şekil-14. Bir merkezi bölge.

Eğer önemli demekle, bir bölgedeki değişimin, diğer bütün bölgelerin durumunu etkileme derecesini kast ediyorsak, o zaman bir bölgenin diğerlerinin üzerindeki etkisinin, iki bölgeyi birbirlerine bağlayan yolun uzunluğuna dayandığı açıktır. Komşu bölgeler, iki ya da üç bölgeyle ayrılmış olanlardan daha çok birbirlerini etkileyeceklerdir. Genel olarak, iki bölgeyi birbirlerinden ayıran bölgelerin sayısının azalmasıyla, bu bölgelerin birbirlerinden etkilenme dereceleri daha çok artacaktır. Şekil-14'te A bölgesi tüm diğer bölgelere komşudur. A'da bir gerilim durumu olursa ve bu gerilim A'nın sınırlarını aşacak kadar büyürse, bu gerilim, sistem içerisindeki tüm diğer bölgelere yayılacaktır. Öte yandan, C bölgesinde bir gerilim olduğunu varsayarsak; buradaki gerilimin, F bölgesinin gerilim düzeyini etkilemesi için, gerili-

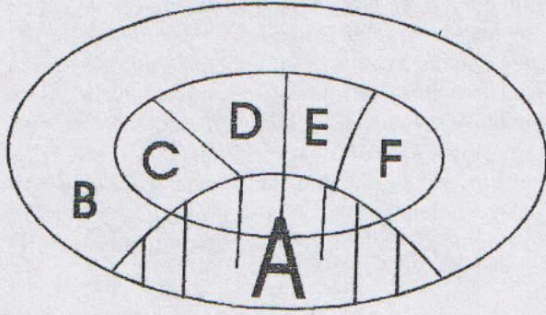
min önce A'ya oradan da F'ye geçmesini gerektirir. Böylece Lewin, bir bakıma A bölgesinin, diğer bölgelerden daha çabuk, bütün bölgeleri etkileyebilecek özel bir durumda olduğunu düşünmüştür. Buna karşın A bölgesi, diğer bölgelerdeki gerilimden etkilenmeye karşı en hassas olan bölgedir. Hangi bölge gerilim altında olursa olsun, bundan bir bölge etkilenir etkilenmez A bölgesi de etkilenecektir. Bu özelliğinden dolayı "**A'nın durumu merkezidir**" denilebilir.

Bu merkez olma durumu, iki bölge arasındaki uzaklığın, birinden diğerine geçmedeki bölge sayısının en az olması biçiminde belirtilir. Bu uzaklık kavramını betimlerken kullanılan tanımlama, çevreyi betimlerken kullanılan tanımlamanın aynıdır. Bundan da öte, bölgeler sistemi içerisinde herhangi bir B bölgesinin merkeziliği, sistem içinde B'ye en uzakta olan herhangi bir diğer bölgeyle belirlenir. Eğer, en uzak bölge iki bölge ötesi olursa, bu uzaklık B'nin merkeziliğini belirler. Bunun anlamı, B bölgesi dışında, sistem içinde hiçbir bölgeden diğer tüm bölgelere daha kısa mesafeye ulaşılamaz.

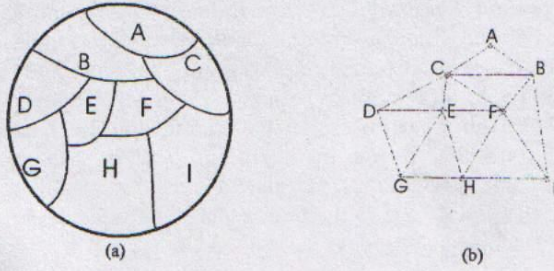
Uzaklık en az olduğunda merkezilik en fazla olur. Doğaldır ki en merkezi bölge, merkez olma durumu en büyük olanıdır. Bu da, en uzak bölgeye olan uzaklığın en az olmasıdır.

Merkezi bölgeler ile iç (inner) bölgeler arasındaki ayrım önemlidir. İç bölgeler, bütün sistemin dış sınırından uzakta olan bölgelerdir. Merkezi bölgeler, sistem içerisinde tüm diğer bölgelere yakın olan bölgelerdir. Dış sınırda bulunan bölgenin en merkezi bölge olduğu durumları da düşünülebilir. Burada diğer bazı bölgeler daha içerde olabilir. Örneğin, Şekil-15 A bölgesi, dış (outer) bir bölge olmasına rağmen, **merkezi** bir bölgedir.

Daha önce kullandığımız, iki bölge arasındaki uzaklığın işlevi olarak, bağımlılık (dependence) kavramımız vardı: Bu kavram, tüm sistemin bir özelliği olarak tanımlanan, onun çapıdır. Bir sistemin çapı, sistem içerisindeki herhangi iki bölge arasında ulaşılan maksimum uzaklıktır. Eğer maksimum uzaklık 2 ise, öyleyse bölgelerden birindeki etki, diğer bütün bölgeleri etkilemeden önce, sadece iki sınır geçmelidir (Şekil-14). Öte yandan aynı sayıda bölgesi olan Şekil-16'deki A bölgesindeki bir gerilim, F bölgesine erişmek için 3 sınır geçmelidir. Böylece Şekil-16'deki sistemin çapı, Şekil-14 deki sistemin çapından daha büyük olduğu söylenebilir. Sistemin birliğinin yalnızca onun farklılaşmasına (yani bölgelerin sayısının artması) dayanmadığı açıktır. Genel olarak farklılaşmanın artması, bölgeler sisteminin çapının artmasına yol açar.

Şekil-15. Dışarlık bölgede olmasına rağmen merkezi bir bölge.

Şekil-16: 3 sınırlı çap sistemi

Sistemin çapı, onun bütünlüğünün önemli bir dinamik özelliğiyle yakından bağlantılıdır. Eğer birlikle, sistemin herhangi bir bölgesindeki gerginlikten, diğer tüm bölgelerinin ondan etkilenmeye hazır olmasını kastediyorsak, öyleyse, tüm diğer şeylerin eşit olmasıyla, çap ne kadar küçükse, bütünlük o denli fazla olur.

Bu kavramlardan çıkartılan bir kuramsal nokta da; bölgeler sisteminde varolabilen gerilimin örüntülerinin çeşitliliğiyle ilgilidir. Bu çeşitliliğin bölge sayısına, farklılaşmaya dayandığını kolayca görebiliriz. Eğer bütünün tümü bir bölgeyse, bu homojen olmalıdır. Eğer bir bütün, iki bölgeden oluşmuşsa, bölgelerden biri gerilim içersinde olabilir, -eğer sınırlar yeterince güçlü ise- diğer bölge olmayabilir. Eğer üç bölge varsa, değişik diğer örüntüler varolabilir. Bölgeler arasındaki sınırlar ne kadar zayıfsa, bütün sistem, o kadar homojen olma yolundadır ve gerilim örüntüsünün çeşitliliği ne kadar az olursa, bu da homojen olma özelliğini destekleyebilir.

Bu bütünlerin dinamiği kuramı, gelişimsel aşamaları açıklamaya ne denli katkıda bulunur? Temel varsayım, gelişmenin, bölgelerin sayısının ve sınırlardaki gücünün artmasını içerdiği yönündedir. Kuramdan, davranış örüntülerinin çeşitlenmesinde bir artış ve basit bağımlılıhta bir azalma gibi bir hipotezin kestirilebilmesi mümkün olacaktır. Ancak, Lewin'in kullandığı gibi farklılaşma kavramı bizi, ne

yaşam alanının konusu hakkında, ne organize olmuş bağımlılık ne de gerçekçilikteki artışa ilişkin kestirimde bulunmaya götürmeyecektir.

Lewin, farklı temeller üzerinde organize olmuş bağımlılık kuramını yapılandırmanın önemini farketmiştir. Ancak başlangıçtaki sınırlı açıklamalarından öte pek bir şey yapmamıştır. Kuramın yapılandırılması için olası bir yol, bir bölgenin diğeri üzerindeki gücü bakımından organize olmuş bağımlılığın betimlemesi olduğunu görmüştür. Ölümünden önce bu kavramı sosyal psikolojide kullanmaya başlamıştır. Kavram, bu alanda büyük ölçüde gelişmiştir. Ancak, şimdiye kadar hiç kimse bir bireyde bulunan bir bölgenin, bir diğer bölgesi üzerindeki etkisini açıklamak için, bu kavramı kullanmamıştır.

Aşağıda, alan kuramının sosyal psikoloji ve psikolojik ekolojinin gelişimine olan yansımalarına çok kısa bir özetle yer verilmiştir.

Özellikle ikinci dünya savaşının başlamasından sonra Lewin, giderek sosyal psikoloji ile ilgilenmeye başlamış ve bu ilgi, kurduğu Grup Dinamikleri Araştırma Merkezi'nin ayakta kalmasını sağlamıştır.

Lewin'in dinamik bütünlerin özelliklerine ilişkin tanımlamaları sosyal grupların bazı özelliklerini tanımlamada yardımcı olmuştur. Örneğin, eğer bir gruptaki her bir kişi bir bölge tarafından temsil edilirse ve gruptaki diğer üyelerle komşuluk ağına sahipse, bu kişinin sahip olduğu bilgi, duygu, düşünce vs. gruptaki kişiler yoluyla, tıpkı gerilimin komşu bölgelere dağılması düşüncesindeki gibi yayılabilir.

Lewin'in topolojik açıklamaları, çeşitli araştırmacılar tarafından gruptaki iletişim modellerine uygulanmıştır. Topoloji içinde iç bölge, dış bölge, sınır, merkezilik, çevresellik kavramları kullanılarak liderlik, grubun problem çözmesi, iletişim ağı ve arkadaşlık ilişkileri incelenmiştir. Bu konuda yapılan çok sayıda çalışmanın kuramsal temellerine önemli katkılarda bulunmuştur. Örneğin, birbirlerini tanımayan insanların problem çözme amaçlı oluşturdukları gruplarda, amacın gerçekleştirilmesi, bir liderin ortaya çıkması yani, topolojik anlatımı ile bölgeler arasında bir merkezi bölgenin oluşması ile gerçekleşir. Bunun yanında çevresel konumda olan grup üyelerinin elde ettiği iş doyumu ve yaptıkları işten hoşlanma düzeyleri, merkezi konumda olanlara göre daha az olduğu da bulunmuştur.

Lewin'in topolojik kuramı tutumlara da uyarlanmış, olumlu ve olumsuz değerlerin ya da her iki değere sahip bölgelerin birey üzerinde yaptığı etkiye ilişkin açıklamalar, gruptaki üyelerden birinin diğerinden hoşlanması ya da hoşlanmaması açıklamalarında kullanılmıştır. Daha önce Heider tarafından, üç sosyal obje arasındaki hoşlanıp

hoşlanmama durumuna göre oluşturulan denge ilkeleri, topolojik kuramın etkisiyle geliştirilerek üç elemandan daha fazla elemana genellenmiştir. Bu genellemeler sayesinde grup içinde oluşan alt gruplar, yıldız üyeler, istenmeyen üyeler, grup içi karışık arkadaşlık ilişkileri tanımlanmıştır.

Lewin'in geliştirmiş olduğu kuram, ekolojik yaklaşımları da önemli ölçüde etkilemiştir. Davranışı, dışardan gözlenmiş ya da gözlenmesin, psikolojik çevredeki değişim olarak tanımlanmış, bireyi o anki davranışını yaratan yaşam alanı üzerinde dış dünyanın önemli etkilerini de açıklamıştır. Yaşam alanının "yabancı dış kabuğu"na ait olan bu dış olaylardan söz etmiştir. Yapmış olduğu deneylerde öncelikli olarak sorduğu soru "durum nedir?" olmuştur. Bu soru, özel olarak yaşantısal bir durum hakkında olmayıp, bireyin toplam çevresi hakkındadır. Bu yaklaşım, psikolojik ekoloji yaklaşımıdır. O halde bireyin davranışı, içinde bulunduğu çevrenin koşulları ve bu koşulları belirleyen güçler tarafından da biçimlendiği söylenebilir. Örneğin, ana-babalar, dış çevreyi kontrol ederek, bazı yaşantıların çocuklarının psikolojik çevresine girmesine izin verirken, bazılarının da girmesine izin vermezler.

Psikolojik ekolojinin bir başka araştırma konusu olan "grup atmosferi" kavramı üzerinde de Lewin'in önemli katkıları olmuştur. Grup atmosferinin yaratılmasında en önemli rolü liderin üstlendiğini ve lider tutumlarından, aşırı izin veren, otokratik ve demokratik tutumları karşılaştıran deneysel çalışmalarının sonuçlarına dayalı olarak, demokratik lider tutumunun etkin ve çekici bir grubun öncülü olarak görmüştür.

Bir diğer çevresel değişken Barker, Denbo ve Lewin'in engellenme ve gerileme ile ilgili araştırmalarında görülür. Bu deneyde çocuklar önce hoş oyuncakların bulunduğu bir odaya götürülerek oyuncaklarla oynamalarına izin verilir ve sonra da çok az çekici olan oyuncakların olduğu odaya götürülürler. Çocukların bulunduğu oda ile çekici oyuncakların bulunduğu oda arasında, oyuncakların görülmesini engellemeyen; ancak oldukları yere girişi engelleyen bir set koyulur. Çocuklar bu oyuncaklara ulaşamayacaklarını anlayınca ulaşabildikleri oyuncaklarla oyun oynamış ancak, dikkatlerini çekici oyuncaklara yöneltmişlerdir. Böylece çocuklar aynı zamanda farklı iki çevrede davranmak zorunda bırakılmışlardır. Lewin ve arkadaşları bu durumu "ikincil oyun" ya da "yasaklı bölgeye çocuk bakışı" olarak adlandırmışlardır. Çocuklar, engellenme durumundaki gerilimlerini, ulaşabildikleri oyuncaklarla oynayarak bir ölçüde de olsa dağıtmışlar, ancak oyunlarında ortaya koydukları olağan yaratıcılıklarında belirgin bir azalma gözlenmiştir.

Bu deneyin sonucu, "Çocuk, geçmişindeki engellenmenin, içinde bulunduğu ana etkisini farketmese bile, o andaki davranışı için öneme sahiptir" hipotezine destekleyici kanıt olmuştur. Barker, Denbo ve Lewin buna "engellenmenin geçmişi" adını vermişlerdir. Engellenmenin geçmişi yaşam alanında özel bir bölge ile temsil edilmez; ancak, bütün yaşam alanına küçük bir gölgesi düşer ve üzerinde genel etkiler yaratır. Eğer çocuğun çevresini tanımlanabiliyorsa, davranışını etkileyen bu gibi geçmiş özelliklerinin de tanımlanabileceği üzerinde durmuşlardır.